HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Anil Ramdas over extremisme en vriendschap

Hoe komen chronisch zieken aan werk

Apparaten bijten terug

Marijke Jongbloed: 'Vrouwen willen alles. En terecht!'

NUMMER 2 FEBRUARI 1998 PRIJS: F 4,95

STEUNFONDS
Humanisme

EXCLUSIEVE ZEEFDRUK VAN KEES SALENTIJN

De dialoog

Het Steunfonds Humanisme bestaat dit jaar 40 jaar! Speciaal ter gelegenheid hiervan heeft beeldend kunstenaar Kees Salentijn een jubileumprent ontworpen. Deze zeefdruk, getiteld* De Dialoog, *is dus alleen bij het Steunfonds verkrijgbaar. Door het kopen van de prent helpt u het jubilerende Steunfonds steunen. Want de opbrengst komt ten goede aan het praktische humanistische werk. De Dialoog is te koop voor slechts ƒ 250,– (galerieprijs ƒ 500,–!).

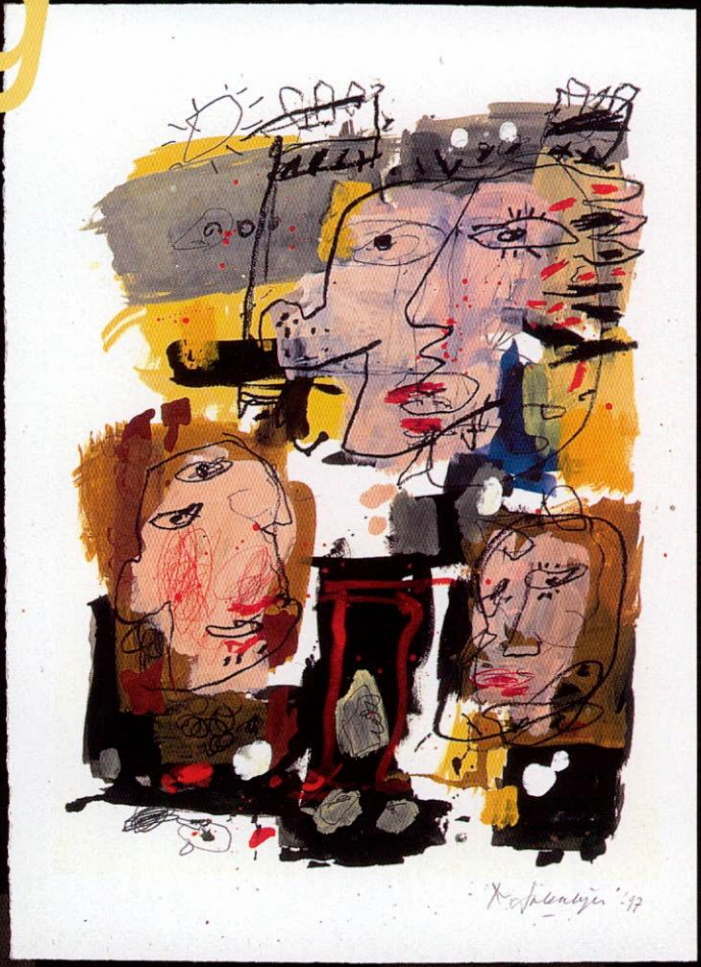

BESTELBON:

JA, ik bestel ☐ exemplaren van *De Dialoog*.

Naam:	m/v
Adres:	
PC/Woonplaats:	
Telefoonnummer:	

○ Zend mij de zeefdruk toe: per bestelling betaal ik ƒ 15,– als bijdrage in de verzendkosten.

○ Ik kom de zeefdruk afhalen aan de Sarphatikade 13 in Amsterdam en betaal geen extra verzendkosten.

Géén betaling bijsluiten! Wij zenden u een acceptgiro en na ontvangst van het verschuldigde bedrag, zenden wij u de bestelde grafiek of kunt u deze zelf komen ophalen.

U kunt deze bon in een envelop sturen naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938,
1000 AL Amsterdam. Een postzegel is niet nodig.

Salentijn (1947) is bezeten van vorm en kleur. Zijn schilderijen en prenten bieden een smeltkroes aan culturele invloeden.
De beelden zijn vooral sfeertekeningen, waarin de figuratieve elementen, hoewel nog wel herkenbaar, ondergeschikt zijn gemaakt aan de abstracte aspecten van de compositie.
De stijl is los, expressionistisch. Het is een uiting van een ongecompliceerde levenshouding die direct het gevoel raakt.

De Dialoog is in een gelimiteerde oplage van 150 stuks gedrukt op 270 grams Velin Arches. Gesigneerd en genummerd door de kunstenaar. Grafisch atelier: Peter Wilms. Papierformaat: ca. 56 x 75 cm. Formaat afbeelding: ca. 48 x 64 cm.

in dit nummer

Vriendschap in het donker

Anil Ramdas liet zich in zijn jeugd bijna verleiden tot extremisme. Dertig jaar later probeert hij de aanleidingen op een rij te zetten.

PAGINA 6

'Het gaat me om de kwaliteit van relaties'

"Ik ben niet het type dat stilletjes haar principes en pijn weg gromt", zegt Marijke Jongbloed. Integendeel, ze maakt er werk van. Haar films over succesvolle vrouwen die maar niet aan de man komen, trokken veel aandacht - en kwamen haar op veel kritiek te staan. "Je mag die vrouw best neurotisch vinden, maar ontloop alsjeblieft niet de politieke discussie die mijn film aanzwengelt."

PAGINA 20

Een lastig lichaam

Chronisch zieken komen moeilijk aan werk. Vaak voldoen zij niet aan de extreme Nederlandse productiviteitsnormen en de koudwatervrees bij werkgevers is groot. Zullen de nieuwe wetten helpen? Ingrid Baart maakt een rondgang.

PAGINA 12

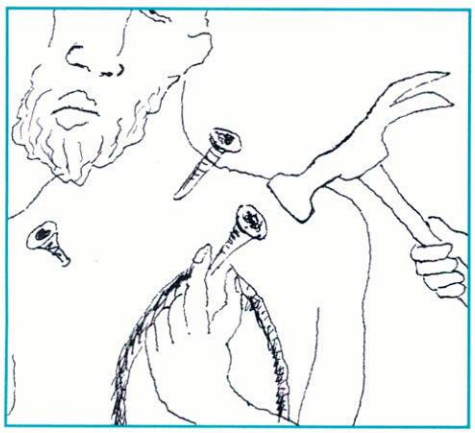

'Veel mensen bellen uit eenzaamheid'

Henk Fidder werkte bijna dertig jaar als computertechnicus. Nu is hij vrijwilliger bij een telefonische hulpdienst. Aflevering uit de serie 'Idealen aan het werk'.

PAGINA 26

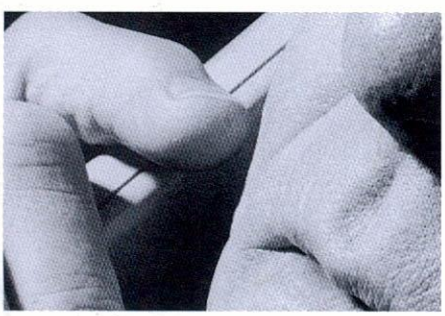

EN VERDER

Marian Verkerk	5
Een jeugd van honger en vocht	10
Deugd voor de 21ste eeuw	29
Radio en televisie	30
HV-nieuws	32
Colofon/Cryptogram	34

Uw brief is van harte welkom. Maar schrijft u zo kort en bondig mogelijk (maximaal 200 woorden). De redactie behoudt zich het recht voor uw brief in te korten of niet te plaatsen.

Snelweg

Naar aanleiding van het artikel 'Het idee achter de snelweg' in de Humanist van november heb ik een gedicht opgediept uit de tijd dat ik nog dagelijks per motor heen en weer pendelde tussen Utrecht en Den Haag en het 'Prins Claus'-verkeersplein dag en nacht passeerde. Het artikel gaf mij een sterk gevoel van herkenning: weerzin versus plotselinge harmonie!

Zonsondergang boven Den Haag

De stad naderend
zie je van verre
het gedrocht al liggen

verkeersplein Prins Claus
bewaakt
met haar lichtende tentakels
de toegangswegen der stad

weerzinwekkende wirwar
van wegen
als ziekelijke slangen
wringen zich
deze diepzeemonsters
met fosforiserende oranje
ogen

lantaarnlichten accentueren
avondrood en tanend
hemelsblauw
heffen hun nietige naalden
in stille aanbidding

meditatief moment
onverwacht mooi
machtig contrast

de mens brengt onwetend
nog altijd ode
aan de natuur

H. Calis
Bemmel

ALV

Het stukje in de Humanist van december over de afgelopen Algemene Ledenvergadering vertolkte misschien wel de inbreng van het hoofdbestuur, maar zeker niet die van de aanwezige leden. Voor wie het horen wilde waren er namelijk wèl veel kritische noten, zoals *zaalbreed* de afwijzing van het voorstel van het hoofdbestuur om nog minder dan nu al het geval is met standpuntbepalingen naar buiten te treden. Verder was er een kritische vraag over de dalende tendens van het ledenaantal, een waarschuwing tegen een mogelijk te elitaire opstelling (met dat nieuwe Perspectief) en tegen mogelijke plannen tot sponsoring door het bedrijfsleven. Ook was er uitgesproken bijval voor de erkenning door het hoofdbestuur dat Regionale Bijeenkomsten niet opgeleverd hebben wat men ervan verwacht had, en dat er daarom nu andersoortige bijeenkomsten zullen komen.

Ico van der Willik
Veldhoven

Onbegrijpelijk

In het winternummer van de Humanist schrijft hoofdbestuurslid Jacqueline Schlangen onder meer: "Aan de ALV liet zij (voorzitter Marian Verkerk, red.) weten het een geslaagde vergadering te hebben gevonden, doch enigszins beangstigd te zijn door alle consensus en gebrek aan kritische noten". Onbegrijpelijk. Tijdens de rondvraag heb ik het hoofdbestuur duidelijk bekritiseerd over de afwezigheid van een beleid omtrent openbare uitspraken van het bestuur (zoals dit in vroegere jaren geregeld werd gedaan) over het op straat zetten van asielzoekers en het terugzenden van deze mensen naar landen waar ze niet veilig zouden zijn. Letterlijk vroeg ik de voorzitter wat zij de bisschop van Breda zou hebben geantwoord i.v.m. zijn opmerking dat arme mensen best een brood zouden mogen stellen. Mevrouw Verkerk verkoos hier niet op in te gaan!

Gordon Schaake
Vreeland

Ritueel

Mijn complimenten voor het interessante rituele winternummer van de Humanist. Een heel boeiende uitgave! Moedig vond ik de publikatie van Bart Makken als overtuigd katholiek in de Humanist. Ik kreeg er de kriebels van, maar dat moet kunnen. Trouwens ook op Joep Dohmens stuk valt wel wat af te dingen. Maar we hoeven het niet altijd met elkaar eens te zijn, nietwaar? Het kleine stukje 'Duimen voor de goede afloop' sprak me nog het meeste aan. Daar stond namelijk het duidelijkst dat aandacht en concentratie bij de uitvoering bepalen dat we van doen hebben met een ritueel (en niet met een stel rites of een ceremonie).
In diverse artikelen werden de begrippen ritueel, rites, ceremonie, symboliek, gewoonte en bezinning nogal door elkaar gehaald. Ik zie het ritueel toch wel iets anders dan al deze begrippen. Voor mij is het '*in (stille) aandacht handelen*'. Dan verkeer je in 'bewust zijn'. Het komt dicht bij Zen. Res tantum cognoscitur, quantum digitur (een zaak wordt in die mate gekend, als ze wordt liefgehad). Ritueel kan dus best individueel zijn, ondanks de tegengestelde visie in *Humanist*.

K. Ruig
Malden

(Uitvaart)rituelen

Met heel veel genoegen lees ik altijd *Humanist*, een uitstekend blad en uniek in zijn soort. Mijn complimenten aan de redactie. Met name de themabladen boeien mij zeer en die lees ik dan ook meestal van kaft tot kaft. In '*Humus*' werd met de term "smullen voor uitvaartbegeleiders" het themanummer Rituelen aangekondigd. Hoewel ik dit geen passende term vind heb ik er hongerig naar uitgekeken. Het verbaasde mij daarom des te meer dat over het ritueel bij uitstek, de uitvaart, helemaal niets was opgenomen. Een teleurstelling voor mij, maar wellicht ook voor de honderden collega's in de uitvaartbegeleiding die maandelijks, velen zelfs wekelijks, dit moeilijke maar zinvolle en dankbare werk volbrengen. Overigens vond ik, afgezien hiervan, dit nummer weer erg de moeite waard.

Henk Mulder
Veendam

Besmettelijk

Marian Verkerk

Sinds 1 januari mogen homo's trouwen. Nou ja, trouwen, ze mogen zich registreren en, zo wordt er dan onmiddellijk aan toegevoegd, dat is eigenlijk trouwen. Het is precies als het huwelijk, op het verbod op adoptie na dan. Het is dus nog steeds geen huwelijk, denk ik dan. Homoparen mogen wel pleegouders zijn. In tijden van schaarste wordt er blijkbaar met twee maten gemeten.

Het huwelijk is geen verbond tussen twee mensen. Dat verbond is - als het goed is - al eerder gesloten. Het huwelijk is een overeenkomst met de staat. En op basis van die overeenkomst krijgt de burger een aantal rechten en plichten. Het is precies die overeenkomst die de staat tot nu toe niet wil sluiten met mensen met een homoseksuele geaardheid. De reden is mij niet duidelijk. Ik moet zelfs zeggen: hoe luider de tegenstanders spreken, hoe dunner de argumentatie wordt. Misschien toch een lichte homofobie die de kop opsteekt?

In een gemeente op de Veluwe wil men homo's wel registreren - 'we mogen nu eenmaal niet discrimineren', zei men - maar dan moet het wel sober gebeuren. Het bloemstukje en de videorecorder moeten achterwege blijven. Het zou aandoenlijk zijn als het niet tegelijkertijd zo krom en kwetsend is. En wat steekt er achter? De zorg om het welzijn van het kind? De angst dat het kind zelf homo wordt? Nu, zo besmettelijk zal seksuele geaardheid niet zijn.

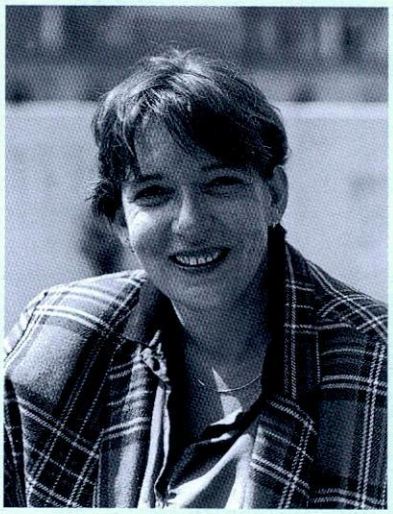

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

De meeste homo's zijn geboren uit heteroseksuele ouders.

Hoe verfrissend blijft de stellingname van de filosoof John Stuart Mill, die zegt dat je vrij bent in je doen en laten zolang dit geen schade aan anderen berokkent. Daarom mag homoseksualiteit wel en pedofilie niet. Dat heeft niets te maken met ruime of bekrompen opvattingen over seks, en ook niet met begrip of onbegrip, maar gewoon met ethiek. Seks, begrip en ethiek zijn gescheiden gebieden. Het was precies het veronachtzamen van die scheiding die de dominee met zijn interview in *Trouw* afgelopen maand opbrak.

Columniste Marian Verkerk is voorzitter van het Humanistisch Verbond

Decembernummer Rekenschap verschenen

"Door onze geboorte hebben we de dood overwonnen", zei Fernando Savater onlangs in *Humanist*. Deze Spaanse filosoof ontving vorig jaar de dr. J.P. van Praagprijs wegens zijn verdiensten voor de humanisering van de samenleving.

Zijn toegankelijke boek *Het Goede Leven* werd een Europese bestseller. In dit nummer van Rekenschap drie artikelen die het werk van Savater belichten.

Douwe van Houten staat stil bij de kwaliteit van de zorg in Nederland en bij de toepassing van de Kwaliteitswet Zorginstellingen die per 1 april 1996 werd ingevoerd. Jos de Beus gaat in op de vraag of en hoe er een rechtvaardiging gevonden kan worden voor humanitaire interventie, dat wil zeggen de inmenging met militair geweld van buitenaf in landen waarin de mensenrechten geschonden worden, met name bij burgeroorlogen.

In dit nummer ook de volledige tekst van de Socrateslezing 1997 die Anil Ramdas op 27 november uitsprak. Ramdas stelt in deze veertiende Socrateslezing de problematiek van de multiculturele samenleving aan de orde. Een voorproefje op pagina 6 van deze Humanist.

U kunt dit nummer bestellen door f17,50 over te maken op giro 58 van de Humanistische Pers te Amsterdam, onder vermelding van 'Rekenschap december 1997'.

De kunst van het kiezen

Kiezen is goed; een verworvenheid die hedendaagse generaties hebben bevochten op vorige. Wie meer kan kiezen is beter af.

Veel mensen stellen zelfs dat een positieve waardering van kiezen het hart van het moderne humanisme uitmaakt. Maar is het wel zo eenvoudig? Kun je bijvoorbeeld werkelijk voor kinderen kiezen? En wat betekent dat eigenlijk: kunnen kiezen?

Deze en andere vragen behandelde Annemarie Mol in haar oratie als bijzonder hoogleraar namens de humanistische Stichting Socrates aan de Technische Universiteit Twente. Inmiddels is deze (pittige) oratie in druk verschenen en te verkrijgen bij de afdeling publieksvoorlichting van het Humanistisch Verbond, telefoon 020-5219090.

Geschiedenis humanisme ontsloten

Op zoek naar de briefwisseling van de oprichters van het HV, de oprichtingsnotulen van het Algemeen Humanistisch Trefpunt of de activiteitenlijst van inmiddels opgeheven gemeenschappen? Het Humanistisch Archief kan mogelijk helpen. Deze in oktober 1997 opgerichte instelling stelt zich ten doel om alle stukken over het georganiseerde humanisme en het vrijdenken vanaf 1850 te ontsluiten. Ook wil het archief een vraagbaak zijn voor mensen die onderzoek doen naar de geschiedenis van bijvoorbeeld het HV, Humanitas of de Vrije Gedachte. Hoewel het archief uiteraard nog niet compleet is en aanvullingen welkom zijn, zijn inmiddels de persoonlijke archieven van enkele prominente humanisten als Piet Spigt en Ferrie Koeman aanwezig.

Pronkstuk van de collectie is het gedeeltelijk met de hand geschreven vriendenboek dat Jaap van Praag bij zijn afscheid in 1969 aangeboden kreeg van het kader van het HV. Hierin onder meer een brief van de oude Willem Drees.

Het Humanistisch Archief is ondergebracht bij de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht en is op afspraak te bezoeken. Contactpersoon is Bert Gasenbeek, telefoon 030-2390196, e-mail: humarc@uvh.nl

Vriendschap

Hindoestaanse filmheld

Over etnische identiteit en extremisme

n het donker

Toen publicist Anil Ramdas in Suriname opgroeide, interesseerden creolen en Hindoestanen zich niet voor elkaar. Natuurlijk: er was jaloezie, er waren kleine pesterijtjes, maar met etnische verschillen kon je politiek niet 'scoren'. Halverwege de jaren zeventig veranderde dat opeens. "Plotseling bevond ik mij in een andere wereld en was ik een ander persoon." Een persoonlijk relaas over de verleiding van extremisme en de kracht van vriendschap in donkere tijden.

DOOR ANIL RAMDAS

In de herinnering aan mijn jeugd zit ik altijd in de bioscoop. Het was ook een overweldigende ervaring. Het begon al met het poetsen van de schoenen, die alleen naar de bioscoop en op trouwerijen werden gedragen. Het verkwikkende bad, de synthetische geur van het 'lifebuoy' zeepje dat fel prikte in je ogen, het aantrekken van de net gestreken korte broek, het hemd van nylon, de flinke lik brilcream in het haar, de scherpe scheiding met een fijne kam, de sok waarvan het andere exemplaar niet te vinden was, het wachten op de brug op vader, moeder, broers en zusjes.
Soms ook op Emile, mijn creoolse vriendje, als hij van zijn ouders mee mocht. Die waren makkelijk, ze hadden liever dat hij met mij naar de Hindoestaanse film ging dan dat hij op straat lanterfantte. En mijn ouders waren er heimelijk trots op dat een creools jongetje om hindi-films gaf.
In die tijd leefden creolen en Hindoestanen rakelings langs elkaar heen. Ze woonden in hetzelfde land en deelden min of meer hetzelfde lot, maar verder bevonden ze zich in heel eigen werelden. Wij hadden vrome gebedsdiensten, zij hadden spectaculaire jaardagsfeesten. Wij luisterden naar de Hindoestaanse radio, zij naar de creoolse. Wij gingen 's middags naar de bioscoop, zij naar het voetbalstadion. Zij dansten op Amerikaanse soulmuziek en spraken sranang-tongo, wij gingen naar huwelijksfeesten waar uitsluitend Hindoestaans te horen was.
Mijn ouders hadden er plezier in als Emile met ons meekwam naar de Hindoestaanse film. Vertederd hoorden ze hoe hij met zuivere stem de liedjes zong, ze hadden er zelfs geen bezwaar tegen als hij meedeed aan onze religieuze ceremonieën. Als er familieleden waren die boosaardig vroegen wie die 'kafrie' was die daar met gevouwen handjes de gebeden zat mee te prevelen, noemde mijn moeder hem haar derde zoon.
En zo zaten Emile en ik in de bioscoop, op zondagmiddagen. Door de grote klapramen vallen bundels zonlicht op de donkerrode stoelen, de houten muren zijn verweerd, op het plafond circuleren de ventilatoren. Warme lucht, vermengd met de geur van sigaretten, zweet en goedkope eau de colognes. Moeders proberen met waaiers hun huilende kinderen koelte te brengen, mannen ontmoeten vrienden die ze luidkeels begroeten, de kinderen wippen op de stoelen, kijken over het balkon, zeuren om zoutjes en cola.
Om vier uur loopt een man naar het eerste klapraam. Langzaam en gewichtig maakt hij de touwen los en geeft er een kort rukje aan. Het raam valt traag dicht, het strijklicht neemt af met elk touwtje dat wordt losgeknoopt. En dan, na een kort gebed - alle films uit Bombay beginnen met een gebed - volgt de hoofdfilm, waarin je jezelf drie uur lang kunt verliezen.
Ik herinner mij vooral de film *Haqeeqat*. Hoe oud was ik toen, een jaar of zeven? Een oorlogsfilm, over de strijd tussen India en China in 1962, opgenomen in zwart-wit, maar met adembenemende landschappen: kolossale rotspartijen nabij de Himalaya-gebergte, afgewisseld met onmetelijke dorre vlakten waar je de Chinezen van verre kon zien aankomen, net mieren, met honderdduizenden tegelijk.
Het belangrijkste soldatenlied uit *Haqeeqat* was op de radio zo vaak gedraaid, dat Emile en ik het moeiteloos konden meezingen. De betekenis van de tekst ontging ons, zoals wel meer van de film ons ontging: waarom bijvoorbeeld een soldaat met tranen in zijn ogen een bajonet door een piepklein rood boekje stak, of waarom er documentaire beelden werden getoond waarin een belangrijke Chinese leider hartelijk wordt ontvangen in Delhi en door Nehru omhelsd. Pas veel later kwam ik te weten dat de makers van de film commu-

nisten waren die het verraad van hun Chinese kameraden aan het licht brachten en kritiek leverden op Nehru's streven naar samenwerking tussen de gekleurde volkeren. Een nieuw nationalisme werd door *Haqeeqat* ingeluid, het Indiase inzicht dat niemand te vertrouwen was en dat Hindoestanen zich tegen de hele wereld moesten verdedigen.

Thuis speelden Emile en ik de film na. Met houten geweertjes kropen we in zand en modder en omdat ik Hindoestaan ben speelde ik Dharmendra, waardoor mijn creoolse vriendje automatisch de Chinees werd die mij neerschoot en daardoor het spel verloor.
Het klinkt volslagen absurd, maar ik kan me niet herinneren dat we er moeite mee hadden. We kenden het begrip cultuur niet als een scherp afgebakend en in zichzelf gekeerd verschijnsel. Suriname was de meest multi-raciale, multi-etnische en multi-religieuze samenleving ter wereld, met joden, Friezen, Brabanders, Zeeuwen, Limburgers, Libanezen, Hindoestanen, Javanen, Afrikanen, Chinezen, Indianen, moslims, Hindoes, katholieken, protestanten, confucianisten en boeddhisten, en het enige wat ons opviel was dat sommige mensen anders waren dan anderen en anders dan wij zelf.
Maar laat ik het niet mooier maken dan het was: natuurlijk waren er spanningen, als bijvoorbeeld de ene groep het economische terrein van de andere betrad, of als er verkiezingen waren. Onder kinderen werd bij het leven gepest, geplaagd en geslagen, wat de reden was waarom ik door mijn ouders naar een hindoeschool werd gestuurd. Omdat mijn hindoeschool toevallig in een creoolse volkswijk stond, was de weg naar en van school een martelgang. Onze tassen werden in de sloot gegooid, er werd zand in ons haar gestrooid omdat het zo mooi plakte tegen de kokosolie, ik werd geknepen, bespogen en gesard, tenzij Emile met mij meeliep. Zijn school stond enkele kilometers verder, maar hij liep dat hele eind in de hete zon van een uur om mij te beschermen. Als hij bij mij was, gebeurde mij niets, al was hij een half hoofd kleiner. Hij keek stoer en boos en hij schopte een keer een creoolse jongen die een ons onbekend Hindoestaans meisje aan het haar trok.

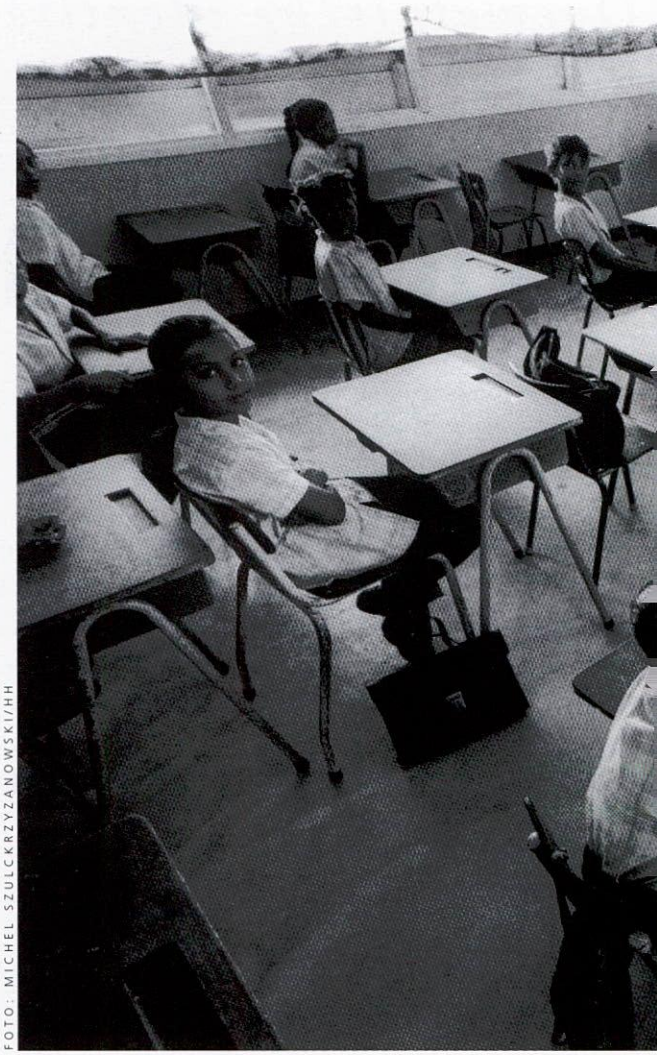

FOTO: MICHEL SZULCKRZYZANOWSKI/HH

Schoolklas in Suriname

Al met al waren het relatief kleine vijandigheden, waarbij men de eigen wereld probeerde veilig te stellen en van de ander vooral geen last wilde hebben. Niemand streefde bewust naar erkenning, het etnische verschil was een gegeven waar men geen acht op hoefde te slaan. Het was als in de natuurfilms op televisie: zebra's, giraffen en olifanten die in hetzelfde gebied grazen en elkaar verder negeren. Zo ongeveer zag de co-existentie van de verschillende bevolkingsgroepen in Suriname eruit. Er was geen wederzijdse bekeerzucht, geen merkbaar vertoon van hoogmoed en superioriteit, er was zelfs geen wederzijdse belangstelling.
Dat veranderde toen de onafhankelijkheid in zicht kwam. De creolen, die onder invloed van de Amerikaanse en Afrikaanse *black power* beweging voor het eerst erkenning zochten als 'zwarten', zagen hun nieuwe zelfbesef bedreigd door de grootste, meest hechte en conservatieve bevolkingsgroep van Suriname: de Hindoestanen. En zoals altijd in etnische verhoudingen begon de andere partij zich ook bedreigd te voelen. Ook de Hindoestanen wensten erkenning als Hindoestanen en ze vreesden de overheersing door zelfbewuste creolen als de onafhankelijkheid eenmaal een feit was. Op school zouden de kinderen misschien wel de creoolse taal moeten spreken, in theaters en op televisie zouden Afrikaanse dansen worden opgevoerd, de Hindoestaanse meisjes zouden met zwarte mannen moeten omgaan. Het zijn bekende etnische angsten, even universeel als paranoïde, maar sterk voelbaar en op momenten huiveringwekkend.

Emile en ik gingen al een tijdje niet meer samen naar de bioscoop. Ik had andere vrienden gekregen en hij ging nu liever naar karatefilms. We zagen elkaar nog wel, we zaten soms op de brug herinneringen op te halen, maar de tijden waren veranderd, sinds mijn zevende.
Mijn nieuwe vrienden spraken over India als het eigenlijke vaderland en we lazen boeken over Gandhi en Nehru en de bevrijdingsstrijd. Niemand uit onze kring durfde nog rund- of varkensvlees te nuttigen, omdat dat een creoolse gewoonte was en als ik de schoonheid van een creools meisje bewonderde, werd ik bestraffend toegesproken. We gingen naar culturele avonden die werden georganiseerd door een van de vele pas opgerichte Hindoestaanse jongerenverenigingen.
Op een zo'n avond ging de lezing over het holi-feest, de Hindoestaanse nieuwjaarsdag. Volgens de spreker hadden de opeenvolgende creoolse regeringen uit raciale overwegingen geweigerd die dag tot een nationale feestdag uit te roepen. Pas met de huidige Hindoestaanse regering werd holi een nationale dag, wat moest worden gezien als een overwinning voor Hindoes.
Tot mijn verrassing stond een van mijn vrienden op om te roepen dat het eigenlijk fout was geweest om holi tot een nationale gebeurtenis uit te roepen. Want nu vierden ook de kafrie's dit feest, wat een belediging was voor de Hindoegoden. Mijn vriend oogstte een hartelijk applaus. Daarop vroeg iemand waarom hij het woord 'kafrie' had gebruikt in plaats van creool. 'Omdat', riep hij hysterisch, 'omdat zij

De brandstichter legt uit hoe zijn ontstekingsmechanisme werkt. 'Lukt altijd', zegt hij, 'filterloze sigaret, lucifer in het midden...'

ons koelie's noemen in plaats van Hindoestanen'. Weer kreeg hij applaus.

Een jaar later was de stemming nog grimmiger en beklemmender. Er werden nu branden gesticht in Paramaribo en onder mijn vrienden werd nagedacht over de bijdrage die wij konden leveren aan de verdediging van ons volk. De stad moest in as worden gelegd, vonden sommigen, zodat de Hollanders inzagen dat de Hindoestanen tegen de onafhankelijkheid waren. En anders rellen, opstanden en misschien burgeroorlog, om een eigen stuk van Suriname op te eisen waar de Hindoestanen in vrijheid konden leven.
Ik verklaarde me bereid om mee te doen aan de opstand van Hindoestanen in 1974. Het waren donkere dagen, herinner ik me, door de rookwolken die boven de stad hingen en de vrees die de mensen koesterden. De politie had verklaard met scherp te zullen schieten op ordeverstoorders en brandstichters, er waren vechtpartijen op de markt, de scholen in sommige buurten waren gesloten, mensen vluchtten naar Nederland, de achtergeblevenen verschansten zich achter traliewerk voor de ramen. En op een zondagmiddag zat ik in een auto met vier andere Hindoestaanse jongeren.
Nu, na bijna dertig jaar, ben ik nog steeds bezig de aanleidingen die mij tot extremisme konden verleiden op een rij te zetten. En nog altijd weet ik niet waarom de sfeer ineens veranderde, de stemming, de toon, de taal, de aspiraties, de geboden en verboden. Plotseling bevond ik mij in een andere wereld en was ik een ander persoon. En degenen die denken dat het hun in ieder geval nooit zou kunnen overkomen, die weten niet hoe deerlijk ze zich vergissen.

De ruiten zijn gesloten zodat niemand op straat de lucht van benzine zal ruiken. Het is warm in de kleine ruimte, het zweet druipt langs mijn bovenlijf, mijn handen zijn klam en rusteloos, mijn voeten zitten geklemd tussen jerrycans. Een jongen probeert ons moed in te praten, hij heeft al eerder een brand gesticht in een overheidsgebouw aan de Gravenstraat en hij vertelt trots hoe makkelijk dat ging.
'Ja, maar toen was de politie minder alert', zegt degene die naast de chauffeur zit. Zijn haar plakt aan zijn hoofd dankzij de cocosolie, hij komt uit het district waar weinig creolen wonen en hij kan zich de haat in de auto dan ook niet goed voorstellen. 'Ach', schept de brandstichter op, 'je moet weten hoe je het aanpakt. In vijftien seconden moet je weg zijn'. En hij legt voor de honderdste keer uit hoe zijn ontstekingsmechanisme werkt. 'Lukt altijd', zegt hij, 'filterloze sigaret, lucifer in het midden...'
'Stil nu', zegt de chauffeur. We draaien de straat in waar het gebouw staat, maar drie politiemannen houden er de wacht. De chauffeur is fanatiek, maar ook voorzichtig. Langzaam, iets onder de voorgeschreven snelheid bromt de auto voorbij en als we de hoek om zijn slaken we een zucht. Behalve de opschepper. Als we een zwarte jongen passeren zegt hij: 'Zie je die kafrie? Laten we de benzine over hem heen gooien en hem aansteken.'
Ik moet aan Emile denken, zoals we samen in de bioscoop zaten en liedjes zongen. Ik verlang naar de onschuld van toen, de onbevangenheid, de broederlijke vriendschap, en besef ineens dat ik bezig ben de vriend te verloochenen die het altijd voor mij had opgenomen. Ik zeg dat ik misselijk ben en stap uit de auto. ■

Dit is een sterk ingekorte en licht bewerkte versie van de Socrateslezing van Anil Ramdas. De volledige tekst staat in Rekenschap van december. Bestelwijze: zie pagina 5.

Documentaire over schrijver Frank McCourt

Een jeugd van honger en vocht

Droge kleren had hij niet en zelden was zijn buik vol. Frank McCourt bracht zijn kindertijd door in de sloppenwijken van Limerick. Pas na zijn pensioen lukte het hem om over die extreme armoede te schrijven. Zijn boek werd een best-seller; hijzelf is inmiddels beroemd.

DOOR MARJAN SLOB

Soms hoor je nog wel eens zeggen dat armoede inspireert en verdiept. Nou, mooi niet. Armoede verlamt. "Als je honger hebt, kun je alleen maar aan een volle buik denken. Je beseft niet dat je ook hersenen hebt, emoties. De armoede maakte me invalide. Zo is het." Dat vertelt de schrijver Frank McCourt in een documentaire die de Humanistische Omroep vorige maand uitzond.

McCourt werd in de jaren dertig in Amerika geboren en woont er weer sinds zijn negentiende, maar *is* een Ier. Toen Francis vier was remigreerden zijn katholieke ouders naar Limerick, Ierland, en dat was 'de slechtste beslissing die ze maar hadden kunnen nemen.' Want de armoede werd er niet minder op en er kwam regen, mist en vocht bij, waardoor Frankie naast honger ook kou leed. Nooit droge kleren. Altijd hoesten. 's Winters noodgedwongen met het hele gezin naar de bovenverdieping van het kleine huis, de enige plek waar het nog enigszins warm en droog te krijgen was. 'Little

Italy' noemde de familie McCourt de bovenverdieping om die reden. En omdat het portret van de paus meeverhuisde, natuurlijk.

Turf en hout

McCourt debuteerde heel laat, op 66-jarige leeftijd, met de autobiografische roman *Angela's Ashes* (Nederlandse vertaling: *De as van mijn moeder*). Het boek werd een verpletterend succes. Vreemd is dat niet. McCourt schrijft in een laconieke, humoristische stijl over de meest onvoorstelbare armoede, die in 'onze' tijd, in 'onze' contreien kennelijk een feit was. Geen geld voor turf en hout, geen geld voor kool of wortels, laat staan voor vlees of een ei, thee trekken van steeds maar weer dezelfde blaadjes, een moeder die via haar hongerige kleine kinderen het hart van de kruidenier probeert te vermurwen, schoenen van karton, bidden voor de meest ongezonde baantjes denkbaar. Drie van de zes kinderen van het gezin McCourt sterven in feite van armoede. Frank zelf overleeft ternauwernood de tyfus en loopt jaren rond met ontstoken ogen.
McCourt beschrijft het allemaal levendig, beeldend en met de herkenbare zorgen van een kleine jongen. Neem dat verhaal van de voedselbonnen waarmee het gezin voor de kerst een varkenskop kan afhalen. Meer zit er niet in, want 'bedelaars kunnen nu eenmaal niet kieskeurig zijn', aldus de slager tegen Frankie's moeder. Beschaamd draagt Frankie de kop, gewikkeld in krantenpapier, naar 'Little Italy'. Maar het papier wordt (natuurlijk) vochtig, zakt van de kop af en ontbloot de treurige glimlach van het varken. De jongens uit de klas wijzen Frankie nog dagen na als de jongen die varkenskop moest eten voor kerst.

Guinness

Het knappe is, dat het boek nergens oordeelt. McCourt beschrijft gewoon hoe het is om zo arm te zijn, hoe de effecten daarvan zich in alle hoeken en kieren van je leven doen voelen, zonder verder te willen analyseren. Als lezer moet je de armoede daarom allereerst accepteren, zoals Frankie dat ook moest, en dat is de grote kracht van het boek.
Tegelijkertijd kan een oordeel van de lezer haast niet uitblijven. Frankies vader misdraagt zich namelijk zó, dat het bloed je al lezende naar je hoofd schiet. Heeft hij eindelijk werk gevonden, dan verzuipt hij het nog diezelfde avond in de kroeg, komt lallend en tranerig van de drank thuis, haalt de hongerige kinderen uit bed en laat ze nationalistische Ierse liederen zingen. Met het geld van de bijstand gebeurt precies hetzelfde. Hij verbiedt Angela, Franks moeder, om de bijstand op te halen - geldzaken zijn immers mannenzaken - en rent er vervolgens mee naar de kroeg. Schoenen of kleren ophalen voor de kinderen bij een liefdadigheidsinstelling weigert hij. Daar is hij te trots voor. En als hij eindelijk goed betaald werk vindt in Engeland, waar de oorlogsindustrie mankracht nodig heeft, blijft na een week de felbegeerde postwissel al uit. De hele straat weet dan wel hoe laat het is. Malachy McCourt kon weer niet van de drank afblijven en zijn gezin moet maar zien hoe het overleeft. Wat een egoïst!
Inderdaad, wat een egoïst. Onvergeeflijk. En toch maakt McCourt tussen de regels door duidelijk dat zijn vader ook een lieve, fantasierijke man was waar hij wel van móest houden. En besef je dat vader McCourt bepaald geen uitzondering is in een cultuur waarin jongens er jaren naar toe leven om met de echte mannen hun eerste echte pint in de pub te drinken. De merkwaardige passiviteit van moeder Angela wordt ook begrijpelijker. Angela is taai en flink en je vraagt je aanvankelijk af waarom ze niet in verzet komt tegen haar man. Langzamerhand snap je dat ze geen kant uit kan in het door en door katholieke land; iedere Limericker weet dat een rebellerende vrouw zal branden in de hel.
Op zijn veertiende komt Francis van school en gaat hij telegrammen bezorgen. Een deel van zijn geld geeft hij aan Angela, maar ondertussen spaart hij maniakaal voor zijn ontsnapping: de overtocht naar Amerika. Ook Frank blijkt egoïstisch - als het nodig is bedriegt hij anderen om aan geld te komen en laat hij zijn familie niet delen in zijn 'weelde'. Maar als het op overleven aankomt, getuigt dat waarschijnlijk meer van pit dan van een slecht karakter.

Paraplu

De vrij traditionele documentaire die de Humanistische Omroep over McCourt uitzond, opent met sfeerbeelden van Ierland. Een permanente mist vervaagt de contouren van de gebouwen. McCourt leest passages voor uit zijn boek, kletst wat met oude bekenden die vol ontzag een paraplu ophouden voor hun geslaagde streekgenoot en drinkt (uiteraard) Guinness in de pub met zijn drie overgebleven broers.
Voor wie het boek heeft gelezen, brengt de documentaire niet veel nieuws over Franks jeugd - of het moet zijn dat Frank er in het echt wat bitterder over praat dan in zijn boek. Wel is de documentaire informatief over Franks verdere leven. "Toen ik in New York aankwam, was ik vooral boos. Op iedereen. Ik had geen zelfrespect, dat kwam door al die jaren van armoede. Gebrek aan eigendunk leidt tot woede."
Maar Frank las zich ook te pletter in de bibliotheek, werd toegelaten tot de universiteit en kreeg een baan als leraar op een middelbare school. Niet dat hij ook innerlijk opbloeide. Pas door de reacties van leerlingen op de verhalen over zijn jeugd begon hij na te denken over de betekenis van zijn leven. "Iemand die arm is, voelt zich minderwaardig", zegt McCourt in de documentaire. "En iemand die zich minderwaardig voelt, vindt zijn eigen leven niet de moeite waard om over na te denken." Zo sneuvelt er nog een romantisch idee. Ontbering leidt niet tot grote kunst, maar verdooft. En het kost bijna een leven lang om daaruit te ontwaken. ■

Schoenen van karton en een varkenskop voor kerst

Filmpje

De documentaire over Frank McCourt (duur: veertig minuten) is met een fikse korting te bestellen. Normaal gesproken kost zo'n documentaire *f*45,-. Lezers krijgen de videoband thuisgestuurd als zij *f*30,- overmaken op giro 9449 van de Humanistische Omroep Stichting in Hilversum, onder vermelding van 'Frank McCourt'.

Lezersactie

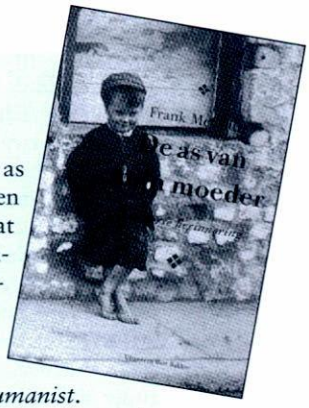

Frank McCourts 'De as van mijn moeder: een Ierse herinnering' staat wereldwijd al maandenlang op de bestsellers-lijsten. Uitgeverij Bert Bakker stelt tien boeken ter beschikking aan lezers van *Humanist*.
Als u kans wilt maken op zo'n gratis boek (winkelwaarde *f*45,-), stuur dan een kaartje naar de redactie van Humanist, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
ISBN 90 351 1705 0.

Lastig lichaam maakt vinden moeilijk

Reuma, CARA, migraine, ernstige rugklachten: in Nederland hebben ongeveer 3,7 miljoen leden van de beroepsbevolking gezondheidsproblemen die in principe niet te genezen zijn. Deze chronisch zieke mensen komen moeilijk aan werk. Werkgevers selecteren op gezondheid en het werk dat er is, neemt over het algemeen toe in zwaarte. De tweedeling tussen 'zieke' en 'gezonde' werknemers wordt dan ook groter.
Omdat de overheid dat inmiddels ook inziet, komt zij begin dit jaar met maatregelen die deze tweedeling ongedaan maken. Volgens staatssecretaris Grave van Sociale Zaken breken er voor mensen met chronische aandoeningen betere tijden aan. Maar is dat echt zo? Of blijft de hoogste productiviteit het enige dat telt? Een reportage.

DOOR INGRID BAART

'Nederland is ziek!', riep de toenmalige minister-president Ruud Lubbers in 1991. Met die uitspraak verwees hij naar het hoge ziekteverzuim en het hoge aantal arbeidsongeschikten. Lubbers verzuimde eraan toe te voegen dat Nederland zich ook te pletter werkt. En dat die twee dingen met elkaar te maken hebben. Nederland is niet alleen zieker, maar heeft ook een hogere arbeidsproductiviteit dan de haar omringende landen. Onder meer doordat er in de jaren zeventig en tachtig massaal oudere en zieke werknemers uit het arbeidsproces zijn gestoten.
De alarmroep van Lubbers luidde een ander tijdperk in. Voorbij was de tijd van vrijstelling en verzorging, zoals die voor zieken en gehandicapten een aantal decennia gold. In 1993 kwam het kabinet met nieuwe plannen voor de WAO. Het belangrijkste daarin was de verandering van het arbeidsongeschiktheidscriterium. Tot dan toe ging de WAO uit van de mate waarin iemand arbeidsongeschikt was voor een beroep in overeenstemming met zijn opleiding en achtergrond. Volgens de nieuwe plannen zou er voortaan naar geschiktheid voor werk in het algemeen worden gekeken.
Toepassing van het nieuwe criterium zou in veel gevallen tot een lagere uitkering leiden. Een zieke directeur die niet meer kon werken, had in de oude situatie geen 'verdiencapaciteit' meer en kreeg dus een volledige WAO-uitkering. In de nieuwe situatie kan hij bijvoorbeeld nog wel als portier werken, waardoor hij een lagere WAO-uitkering ontvangt.
Nederland protesteerde massaal. Maar het mocht niet baten. Op 1 augustus 1993 werd de Wet Terugdringing Beroep op de Arbeidsongeschiktheidsregelingen een feit. De meeste werknemers verzekerden zich daarna bij tegen inkomstenderving door ziekte: het zogenaamde WAO-gat. De 285.000 bestaande WAO-ers onder de vijftig moesten een herkeuring volgens het nieuwe criterium ondergaan. Menigeen blijkt geschikt te zijn voor beroepen als lampenkapstikker en loempiavellenvouwer. Ook de 45-jarige Antoinette Verhulst viel in 1995 een herkeuring ten deel. Na acht jaar als psychologe in een nonprofitorganisatie te hebben gewerkt, werd ze in 1988 ziek en belandde tenslotte in de WAO. Zij kon haar eigen werk niet meer doen. Bij de herkeuring moest ze een standaardlijst invullen met vragen over wat ze nog wel en niet meer kan. Verhulst: "Deze lijst ging in de computer. Daar rolde toen een aantal beroepen uit. Bij mij sprong monteur koffiezetapparaten eruit! Dat zou ik twintig uur per week kunnen doen. Het bedrag dat ik dáármee zou kunnen verdienen, werd de basis voor mijn nieuwe, lagere uitkering. Ik werd voor twintig uur in de week werkloos."

og steeds zorgelijk

werk

Mooie woorden

De overheid verdedigde haar beleid tegen de aanhoudende kritiek met twee argumenten, die vooral het platte bezuinigingsdoel moesten verhullen. Het eerste luidde: wie kan werken, moet dat gewoon doen. De gemeenschap hoeft niet op te draaien voor een overspannen professor die nog wel bloembollen kan sorteren. Het eeuwenoude arbeidsethos in dit argument sloeg bij veel mensen aan. Het tweede argument is moderner, maar niet minder krachtig: het is niet ethisch om mensen met gezondheidsproblemen aan de kant te zetten. Zij moeten reïntegreren in het arbeidsproces.

Mooie woorden, maar in de praktijk is het niet zo eenvoudig. Slechts 22 procent van de WAO-ers blijkt na herkeuring werk te vinden. De rest moet het doen zonder WAO, of met een lagere WAO, in een klein aantal gevallen tijdelijk aangevuld met een werkloosheidsuitkering.

Ook Antoinette Verhulst heeft vandaag de dag nog geen werk. "De uitkeringsinstanties dwingen me niet om monteur koffiezetapparaten te worden. Ze zeggen: 'dat is theoretisch het werk dat je kunt doen, je bent vrij om iets te vinden wat bij je past. Maar je moet natuurlijk wel zoeken.' Ik heb al heel wat sollicitaties de deur uit gedaan. Zonder resultaat. Maar dat komt ook, omdat ik een dubbel probleem heb: ik ben niet alleen niet zo gezond, maar ook nog eens te oud."

Als de dood

Door de invoering van de nieuwe ziektewet in 1996 maakte de overheid het voor mensen met chronische gezondheidsproblemen nog moeilijker dan het al was om de arbeidsmarkt op te komen. Deze wet houdt in dat werkgevers zelf een jaar lang het loon van een zieke werknemer doorbetalen.

De overheid hoopte zo te bereiken dat werkgevers meer hun best gaan doen om ziekte en uitval van werknemers te voorkomen. In grotere bedrijven blijken de maatregelen soms inderdaad zo uit te pakken. Maar wat er in ieder geval ook gebeurde, is dat de meeste werkgevers vanaf dat moment als de dood zijn om nog iemand met een chronische aandoening aan te nemen. Ook belandden er werknemers met gezondheidsproblemen op straat; zij vormden voor de werkgever een te groot financieel risico.

Dat is niet in alle gevallen alleen maar hebzucht. Vooral voor kleine bedrijven - en 85 procent van de werkgevers heeft minder dan tien mensen in dienst - kan het langdurig doorbetalen van één zieke werknemer al betekenen dat de grenzen van de winstmarges in zicht komen.

Rugzakje

Inmiddels is ook tot de politiek doorgedrongen dat er iets moet gebeuren wil ziekte niet synoniem worden met armoede en uitsluiting. Alle politieke partijen verkondigen nu dat de mooie woorden over reïntegratie werkelijkheid dienen te worden. Met het bestaande woud aan regelgeving en subsidies zal dat niet lukken. Er zijn bijna geen werkgevers die er gebruik van maken.

De overheid is dan ook gekomen met maatregelen die verbetering moeten brengen in de slechte arbeidsmarktpositie van mensen met chronische gezondheidsproblemen. Op 1 januari werd de Wet op de Medische Keuringen van kracht. Werkgevers mogen voortaan geen medische aanstellingskeuringen meer doen, tenzij dat voor het beroep noodzakelijk is. Zo mogen zij bijvoorbeeld nog wel het gezichtsvermogen van piloten testen. Ook mag in sollicitatiegesprekken iemands gezondheid niet meer ter sprake komen.

De Wet op de Reïntegratie (REA) moet het mogelijk maken dat mensen met een gezondheidsprobleem, net als ieder ander, kunnen werken. Deze maand gaan er experimenten van start met een persoonsgebonden (re)integratiebudget. De (toekomstige) werknemer krijgt dan een 'rugzakje' met geld dat hij kan gebruiken om zijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Voor de een zal het gaan om extra scholing, voor de ander om loonkostensubsidies die perioden van uitval voor de werkgever moeten compenseren, weer een ander zal op de werkplek een traplift of een aangepast bureau nodig hebben. Het 'rugzakje' moet de gezondheidsrisico's die de werkgever loopt compenseren, heet het in beleidstermen.

De vraag is natuurlijk of zo'n 'rugzakje' voldoende is. Het is prettig dat de overheid het gezondheidsrisico van de werknemer een aantal jaren wil compenseren, maar een chronische aandoening heeft men bijna altijd een leven lang. Wouter van Ginkel van de Nationale Commissie Chronisch Zieken: "Wij willen graag dat compenserende maatregelen voor mensen met een chronische ziekte gedurende hun hele loopbaan mogelijk blijven. Vooral bij ziekten met een wisselend klachtenpatroon - en dat zijn er veel - is dat van belang. Gelukkig ziet men dit in de politiek ook in."

Jacqueline van der Werff daarentegen is geen voorstander van levenslange compensatie. Ze weet uit eigen ervaring wat het is om met een ziekte te werken en zet zich binnen de patiëntenbeweging al jaren in voor een betere maatschappelijke positie van chronisch zieken. Momenteel doet ze dat als bestuurslid van het Werkverband Organisaties Chronisch Zieken, een koepel van een veertigtal patiëntenorganisaties. "Compensatie is zo stigmatiserend. Je moet op je talenten aan het werk kunnen. Je kunt je handicap ook compenseren door je kwaliteiten, door wat jij een werkgever hebt te bieden. Maar een werkgever moet jou wel leren kennen en zal daarom over de drempel moeten worden geholpen. Een drempel die trouwens óók op vooroordelen berust, want een chronische ziekte hoeft helemaal niet per definitie tot meer ziekteverzuim te leiden. Als je bijvoorbeeld diabetes hebt en goed ingesteld bent, verzuim je vaak niet meer dan gemiddeld."

De Wet op de Reïntegratie kan werkgevers volgens Van der Werff over de drempel helpen: "Door de nieuwe wet worden de maatregelen voor werkgevers overzichtelijk. Bovendien zijn ze van toepassing op een bredere groep mensen dan voorheen: ook uitzendkrachten en mensen met een tijdelijke baan kunnen er gebruik van maken. Het is al met al een hoopgevend pakket."

De oplossing schuilt echter niet alleen in geld. Materiële aanpassingen op de werkplek zijn niet doorslaggevend voor het aan het werk houden van zieke werknemers. Het gaat evenzeer om immateriële zaken: de bereidheid van collega's om zich aan te passen aan iemands handicap, de overtuiging van de werkgever dat mensen met een ziekte nog van alles kunnen. Zijn werkgever en collega's bereid om de problemen die ontstaan bespreekbaar te maken? Willen ze samen zoeken naar oplossingen, bijvoorbeeld andere werktijden of een ander takenpakket? Of hebben ze daar geen boodschap aan, omdat ziek nu eenmaal ziek is?

'Een chronische ziekte hoeft helemaal niet per definitie tot meer ziekteverzuim te leiden'

Roofbouw

Jacqueline Kool is beleidsmedewerker Horst & Handicap van Hogeschool de Horst. Zij heeft een chronische ziekte en gebruikt een rolstoel. Zij weet dus waar zij het over heeft, niet alleen uit eigen ervaring maar ook door haar begeleiding van studenten met een handicap. Kool: "Het is meestal een hele toer om ergens binnen te komen. Als je een zichtbare handicap hebt, vormt de sollicitatiecommissie zich in de eerste minuten al een beeld van je. En dat is meestal niet bijzonder positief. Het verbod op de aanstellingskeuring zal daar niet veel aan veranderen. Je moet flink wat extra's te bieden hebben willen ze juist *jou* nemen. Een blinde cursusleider? Een coördinator in een rolstoel? Het vooroordeel is dat het moeilijk kan, maar in de praktijk kan het natuurlijk best, als men maar wil."

Zelf is zij het levende bewijs van die stelling. Maar uit de ervaringen van haar studenten weet ze hoe moeilijk het kan zijn om je in een baan staande te houden. "Als mensen een baan hebben gevonden ervaren ze vaak een druk om zich voortdurend te bewijzen, tegenover hun collega's of tegenover nieuwe mensen met wie ze via hun werk voortdurend in contact komen. Ze lopen op hun tenen en doen voor driehonderd procent hun best, terwijl ze die energie eigenlijk niet hebben. Ze plegen roofbouw op zichzelf."

Minder hoge eisen

Niet alle werkgevers zijn even huiverig voor mensen met gezondheidsproblemen. Dick Peeters, hoofd van de arbodienst van IBM Nederland: "Wij vinden dat we een sociale verantwoordelijkheid hebben voor onze werknemers die een chronische ziekte krijgen. We zoeken, als dat nodig is, samen met hen naar aangepast werk. We hebben hier

"Poudos"

VAKANTIE VOOR RUSTZOEKERS

In gerestaureerd landhuis, 8 km. ten zuiden van Auch in de heuvels van de Gascogne (ZW Fr.). Er is een authentieke plattelandssfeer met verspreid liggende dorpen, stadjes en kastelen en de Pyreneeën op rij-afstand.
In huis zijn comfortabele kamers, een appartement, 3 kleine gites d'etapes en enkele kampeerplaatsen in park met zwembad. Verder is er een bibliotheek en een atelier voor o.a. groepsactiviteiten. Goede (franse) keuken, evt. vegetarisch. Van november tot Pasen korting en extra voordelige prijzen bij verblijf van een maand of langer. Aangenaam klimaat en bereikbaar per trein of vliegtuig. Ook geschikte plek voor alleengaanden. Thema-vakanties in 1998: 16 t/m 23 mei: Kookcursus Cuisine Française; 4 t/m 11 juli: Zangweek met liederen van Hildegard von Bingen (middeleeuws). Wandelrandonnees zijn er vrijwel het gehele jaar.
Inlichtingen en brochure: Gerda Wieggers, Poudos F 32550 Auterrive. Tel./fax: 00 33 562610093 of in Nederland 024-3888801 (na 19.30 uur).

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur-testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook nog zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 521 90 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam ..... v / m
adres .....
pc / plaats .....
telefoon .....

H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

Bestel het boek:

J.P. van Praag
Vader van het moderne Nederlandse humanisme

Peter Derkx en Bert Gasenbeek (red.)

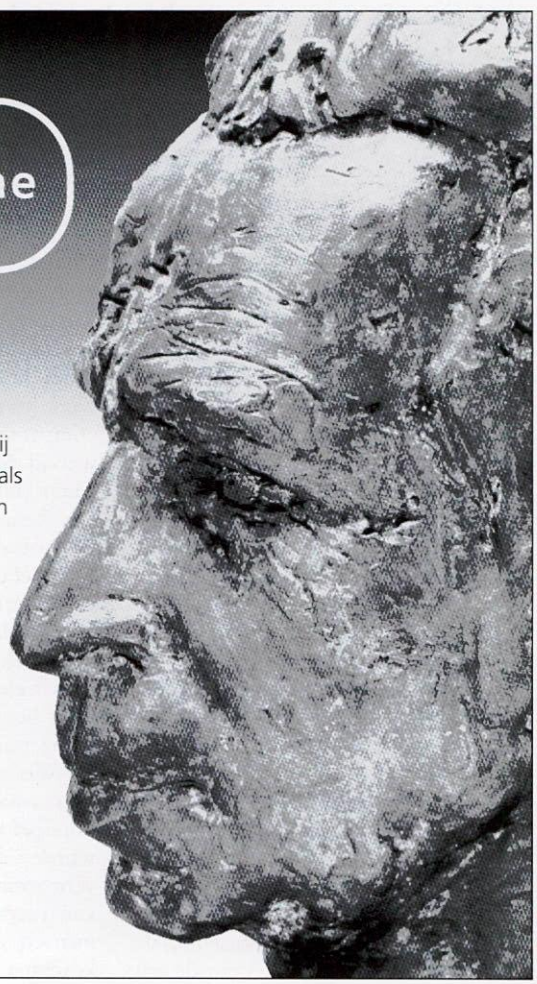

Jaap van Praag was vanaf het eind van de Tweede Wereldoorlog tot rond 1970 het gezicht, de stem en de pen van de Nederlandse humanistische beweging. Hij was ervan overtuigd dat fascisme en racisme geen nieuwe kans zouden krijgen als maar voldoende mensen een bewuste levensovertuiging hebben. Mede door zijn grote rol in de publieke menings-, beleids- en besluitvorming is het grotendeels zijn verdienste dat het humanisme zich in brede kring aanzien en respect heeft verworven. Dit boek is geheel gewijd aan zijn leven en werk.

Het boek telt ruim 200 pagina's en bestaat uit vier delen. Het eerste deel bevat een korte levensschets. Deel twee is een geredigeerde selectie uit de serie gesprekken tussen Casper Vogel en Van Praag in 1975-1976. Daarna volgt een bloemlezing uit de geschriften van Van Praag. Het vierde en laatste deel bevat een uitputtende bibliografie.

Uitgeverij De Tijdstroom. ISBN: 90-3521-1778-0
Maak ƒ 44,— (incl. verzendkosten) over op giro 58
t.n.v. Humanistisch Verbond in Amsterdam o.v.v. **Boek Van Praag Vader.**

ook een zakelijk belang bij. We hebben goede mensen, die we goed hebben opgeleid, dus wij willen ze houden. Als je mensen die gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn op de juiste manier begeleidt, blijken ze trouwens vaak zeer gemotiveerde werknemers te zijn. Ze stellen het op prijs dat ze de mogelijkheid krijgen hun loopbaan te vervolgen en doen er alles aan om het vooroordeel over zieken weg te nemen. Soms zelfs wel eens meer dan goed voor hen is."

IBM won in 1997 de eerste werkgeversprijs Kroon op het Werk, die de Nationale Commissie Chronisch Zieken tot 2000 jaarlijks uitreikt. Er kwamen negen bedrijven voor de prijs in aanmerking. Ze slaagden er allemaal in om werknemers met chronische gezondheidsproblemen optimaal en blijvend in de organisatie te laten functioneren.

Maar de mogelijkheden van werkgevers om mensen met gezondheidsproblemen in het arbeidsproces te integreren zijn begrensd, ook al doet de overheid nog zoveel om hen daarbij te ondersteunen. Het voornaamste doel van een werkgever is immers dat het bedrijf groeit en bloeit; integratie zal daar altijd ondergeschikt aan zijn. Daarnaast streven bedrijven en organisaties tegenwoordig massaal naar afslanking, productiviteitsverhoging en kostenreductie. In veel bedrijfstakken neemt daardoor de arbeidsbelasting toe: de fysieke en psychische eisen aan werknemers zijn hoog. Mensen die vanwege hun gezondheid niet aan die hoge eisen kunnen voldoen, vinden vaak maar moeilijk een plek.

Daar komt bij dat de dienstensector de komende tijd zal inkrimpen en juist daar werken veel mensen met een handicap of ziekte. Het risico bestaat dat bij de stroomlijning van deze sector de minst productieve werknemers op straat komen te staan. En dat zullen nogal eens de mensen met chronische gezondheidsproblemen zijn.

De economie gedijt bij flexibilisering en stroomlijning. Maar de keerzijde is dat er steeds minder mensen in mee kunnen. Nu al heet het dat 36 procent van de potentiële beroepsbevolking een arbeidshandicap heeft. Dat is meer dan eenderde! *Als zoveel mensen niet meer in het arbeidsproces passen, wil dat misschien vooral zeggen dat onze manier van werken steeds minder past bij wat mensen daadwerkelijk kunnen. Voorlopig is het tij echter niet te keren, alle maatregelen ten spijt.

'Je moet flink wat extra's bieden willen ze juist jou nemen'

Ook Jacqueline van der Werff gelooft niet in wonderen: "Dat de tweedeling tussen de zogenaamde gezonden en zieken zal verdwijnen, maak ik niet meer mee". Dat is nou precies waar Antoinette Verhulst wakker van ligt, dat ze dat niet meer zal meemaken. "Ergens", zegt zij, "moet er toch een plek zijn waar ik met mijn mogelijkheden en kwaliteiten vóór mijn vijftigste terecht kan."

*bron: het rapport 'Werk Op Maat: advies arbeidsmarktpositie van mensen met chronische gezondheidsproblemen' van de Nationale Commissie Chronisch Zieken uit 1995

Chronisch ziek, chronisch arm?

De Nationale Commissie Chronisch Zieken heeft onderzoek gedaan naar de financiële situatie van chronisch zieken. Afgelopen november publiceerde de commissie haar rapport. Het rapport is politiek belangrijk, omdat voor de eerste keer hard is aangetoond dat chronisch zieken vanwege hun ziekte armer zijn dan gezonde mensen. Een samenvatting van dit rapport is gratis op te vragen bij de Nationale Commissie Chronisch Zieken, telefoon 079-3687389. De informatie is overzichtelijk gepresenteerd, maar wel vrij technisch. Het rapport is dan ook in de eerste plaats bedoeld voor bestuurders en ambtenaren van sociale diensten.

Hoe 'handige' techniek o

Techniek doet niet altijd wat ze belooft. Je lost er weliswaar een acuut probleem mee op, maar daar krijg je vaak een chronisch probleem voor terug. Zo leidt de uitvinding van de zonnebrandcrème juist tot meer huidkanker, om de simpele reden dat mensen langer blijven bakken. De Amerikaan Edward Tenner schreef een boek over deze 'wraak van de dingen'.

DOOR TANNY DOBBELAAR

De wraak der ding

Halverwege de jaren tachtig ontdekten tientallen Amerikanen dat hun Audi Sedan duivelse trekjes had. De doorgaans zeer betrouwbaar geachte auto bleek vanuit stilstand spontaan te gaan rijden, soms zelfs nadat de automobilisten waren uitgestapt. Een rechtszaak volgde. Onderzoekers onderwierpen de auto's aan uitgebreide testen maar losten het raadsel niet op. Uiteindelijk concludeerde de Amerikaanse ANWB dat de automobilisten waarschijnlijk onbewust het gaspedaal hadden ingedrukt. Audi werd vrijgesproken. Maar dit incident gaf opnieuw voeding aan de mythe waarin machines op hol slaan en zich tegen mensen keren.

De wraak der dingen is een belangrijk motief in de verbeelding. Denk maar aan Mary Shelly's *Frankenstein*, waarin een machine tot leven komt en zijn schepper bedreigt. De moraal van het verhaal: waar apparaten juist bedoeld zijn om meer controle over de natuur te krijgen en ons leven te vergemakkelijken, keren deze dingen zich tegen de mensheid. 'Dingen' krijgen een eigen wil en laten zich niet meer sturen. En zodra de dingen niet doen wat wij van hen verwachten, worden ze een ideaal projectiescherm voor het kwaad in de wereld.

Het zijn deze verwachtingen die Ed-

gen kan werken

ILLUSTRATIE: MARGREET DE BRUIN

ward Tenner in *Why things bite back* aan de kaak stelt. Hij tempert optimistische ideeën over technologische ontwikkelingen door te wijzen op de paradoxale effecten van techniek. Je lost er een acuut probleem mee op, maar je krijgt er een chronisch probleem voor terug. Zo heeft de uitvinding van de zonnebrandcrème juist geleid tot een toename van huidkanker, om de simpele reden dat mensen zich beschermd weten door de zon en langer blijven bakken. De crème verandert hun gedrag ingrijpend, en dat doet de werking van de crème teniet.

Bacteriën

Hoe techniek chronische problemen kan veroorzaken, blijkt onder meer uit de recente geschiedenis van de geneeskunde. Cynisch maar waar: de grote oorlogen van de afgelopen tweehonderd jaar hebben chirurgen en andere medici grote hoeveelheden oefenmateriaal bezorgd. Zo konden ze hun operatietechnieken perfectioneren. De enorme toename van het verkeer - en daarmee van het aantal verkeersongelukken - zorgde eveneens voor een indrukwekkende vooruitgang in de behandeling van acute beschadigingen aan hersenen en het zenuwstelsel. Het verhelpen van acute problemen aan het menselijk lijf gaat medici steeds makkelijker af. Tegelijkertijd moeten ze machteloos toezien hoe het aantal chronische ziekten toeneemt.

Voor die toename noemt Tenner meerdere redenen. Een daarvan is dat de medische wetenschap, geholpen door technologische ontwikkelingen, haar werkterrein heeft verschoven naar acute lichamelijke problemen. Een ander is, dat een betere hygiëne een aantal ziekten heeft uitgebannen waardoor mensen gemiddeld langer leven - en langer kwakkelen. En dan is er nog de antibiotica. Die uitvinding heeft infectieziekten als doodsoorzaak in belangrijke mate teruggebracht. Maar ook hier constateert Tenner een wraakeffect. In 1967 werd nog voorspeld dat dergelijke ziekten binnenkort van de aardbodem verdwenen zouden zijn. Amper dertig jaar later sterft zes procent van de ziekenhuispatiënten aan ziekenhuisbacteriën die immuun zijn voor welke kuur ook. Met andere woorden, de verwachting dat we volledige controle over onze gezondheid krijgen is misplaatst.

Edward Tenner wil maar zeggen: de wereld laat zich niet dwingen. De introductie van nieuwe dingen - apparaten, systemen, technieken - verandert een cultuur zó dat oude verwachtingen over 'vooruitgang' stuk slaan op nieuwe onverwachte effecten. Goed voorbeeld hiervan is de digitale revolutie. Computers, faxen en communicatienetwerken vreten veel meer tijd, aandacht en geld dan verwacht. Bovendien laten ze mensen niet met rust. Kon je vroeger stoppen met werken door de deur van je kantoor achter je dicht te gooien, tegenwoordig worden werknemers ook thuis achtervolgd door faxen, mobiele telefoontjes en e-mail.

Tenner is geen pessimist die vindt dat techniek de samenleving 'ontmenselijkt'. Hij benadrukt juist dat techniek meestal vooruitgang betekent voor de samenleving. Zo is zelfs in de derdewereldlanden de levensverwachting behoorlijk gestegen, dankzij de techniek. Maar waarom spreekt Tenner dan desondanks over wraak? Is het soms oorlog tussen de mensen en dingen? Door steeds opnieuw te wijzen op deze 'wraak' houdt Tenner het cliché-idee in stand dat mensen aan het roer staan van technologische ontwikkelingen - een idee dat hij nu juist zegt te willen nuanceren. Door louter verwachtingen en bedoelingen als uitgangspunt te nemen, ontneemt hij het zicht op de vaak intieme relaties die mensen met de dingen hebben ontwikkeld. Dat die relaties zich vaak anders ontwikkelen dat verwacht, is minder interessant dan de concrete manier waarop de mensen en de dingen met elkaar verkeren.

Mooi voorbeeld daarvan is de invoering van Internet. De grote verwachting was dat Internet zou leiden tot een wereldomspannende *informatie*-maatschappij. Die utopie lijkt geen werkelijkheid te worden. Voor de meeste mensen is het Internet geen verstrekker van informatie, maar een middel tot communicatie. Tegen alle verwachtingen in kletsen Internetgebruikers bij voorkeur met vrienden en bekenden in de buurt. Van nieuwe contacten met vreemdelingen aan de andere kant van de aardbol komt weinig terecht. De voorspelde 'Big Brother' die via computerverbindingen het gehele menselijk handelen controleert, krijgt evenmin veel kans. Internet ontwikkelt zich tot een chaotische verzameling van netwerken waar zeer verschillende groepen mensen hun voordeel mee doen. Of techniek het gedrag van mensen verandert, is onvoorspelbaar. Dat hangt af van de vraag of het 'klikt' tussen een ontwerp en de belangen en overtuigingen van verschillende groepen mensen in de maatschappij. Zo bekeken valt er weinig algemeens te zeggen over hoe 'de techniek' inwerkt op 'de mens'. Interessanter is het om te kijken wat mensen en dingen concreet met elkaar *doen*. In dit perspectief verdwijnt 'de techniek' als het monster van Frankenstein, maar wordt techniek net als sport, literatuur of kunst: een ongrijpbaar maar onmisbaar en veelzijdig onderdeel van onze cultuur. ■

Edward Tenner, 'Why things bite back: Predicting the problems of progress'. Fourth Estate, f35,-.
ISBN 1-85702-594-6.

Filmmaker Marijke Jongbloed:

'Ik wil het hel

pen over de kwaliteit van onze relaties'

Steeds vaker gaan hoog opgeleide vrouwen partnerloos door het leven. Filmmaker Marijke Jongbloed vond dat een alarmerend gegeven en ging op zoek naar de achterliggende oorzaken. Dat resulteerde in *Fatal Reaction*, een serie documentaires over de wereldwijd haperende communicatie tussen mannen en vrouwen. De serie bracht herkenning en opluchting teweeg, maar ook verzet en zelfs weerzin. Jongbloed zou een privé-probleem opblazen tot een mondiaal fenomeen. Ze zou typisch zo'n vrouw zijn die alles wil en dan nog niet tevreden is. Weinig nuchtere kritiek, vindt ze, die de politieke discussie uit de weg gaat. "Het is voor het eerst dat zoveel vrouwen economisch zelfstandig zijn. Dat heeft gevolgen voor onze privérelaties."

DOOR JOLANDA AAN DE STEGGE

FOTO'S: CHRIS PENNARTS

Jongbloed: 'Veel vrouwen gaan conflicten uit de weg om de lieve vrede te bewaren. Ik heb dat nooit gewild'

Fatal Reaction is, zoals ze zegt, het meest persoonlijke wat ze ooit gefilmd heeft. Als alleenstaande met meerdere relaties achter de rug viel het Marijke Jongbloed een paar jaar geleden op hoe vaak ze leuke, zelfstandige vrouwen met goede posities ontmoette 'waar niemand aan hing'. Dat fenomeen verwonderde haar in hoge mate, temeer omdat leuke, zelfstandige mànnen met goede posities vrijwel altijd voorzien waren van een partner. Tijdens haar vele reizen kwam ze erachter dat niet alleen veel westerse hoog opgeleide vrouwen alleen bleven, maar dat het een mondiaal verschijnsel betrof. Op zoek naar achterliggende oorzaken ontdekte Jongbloed dat er nauwelijks over gesproken en geschreven werd. "Mijn verbazing daarover heb ik omgezet in energie. Als niemand het erover heeft en als niemand de mondiale connectie legt, dan doe ik het maar."
Op de drempel van de 21ste eeuw wilde Jongbloed laten zien hoe ver we zijn met de relaties tussen mannen en vrouwen. Dat daaraan wat schortte, zag ze bij vriendinnen en ondervond ze zelf. "Toen mijn ex en ik elkaar op de filmacademie leerden kennen, zag hij mij als een onschuldige vrouw met wat idealen. Hij dacht dat ik wel wat filmpjes zou gaan maken als hobby, maar daar op een gegeven moment ook vanzelf weer mee op zou houden. Hij had bij mij geen serieuze ambities verwacht. Toen ik die wel degelijk bleek te hebben, schrok hij nogal, maar die hobbel wisten we te overwinnen. Later wilde hij graag kinderen, maar hij bedacht niet hoe wij het ouderschap zouden moeten combineren met ons werk. Dat werd door hem wat oppervlakkig opgelost met: 'We zien wel hoe dat gaat'. Maar verreweg de meeste conflicten kwamen voort uit het feit dat hij van huis uit niet had geleerd problemen uit te spreken. Als er iets voorviel, jogde hij liever rond het huis dan dat wij het erover hadden. Als hij weer binnen kwam, deed hij alsof er niks aan de hand was. Uiteindelijk is daar onze relatie op stuk gelopen." Lacht: "Hij heeft als co-editor aan deze films meegewerkt, dus we hebben onze relatie van weleer uitgebreid tegen het licht kunnen houden."

Sneubakjes

Veel mannen voelen zich bedreigd

door zelfstandige, zelfbewuste vrouwen, denkt Jongbloed. Sinds kort heeft ze een vriend, maar als zoekende single trof ze om de haverklap 'sneubakjes'. Emotioneel onvolwassen mannen die amper zelfreflectie bezaten, bij voorkeur over zichzelf aan het woord waren en onzeker werden wanneer ze merkten dat ze een *sparring partner* tegenover zich hadden. "Zeker bij eerste ontmoetingen moet je niet te veel laten blijken dat je iets van de wereld hebt gezien en over tal van zaken je eigen opinie hebt gevormd. Dat heeft op veel mannen een afschrikwekkend effect."

"Mijn films gaan over het machtsspel binnen relaties. Meestal delven vrouwen daarbij het onderspit. Die gaan na verloop van tijd conflicten uit de weg om de lieve vrede te bewaren. Ik heb dat nooit gewild. Met enige regelmaat heb ik mijn koffers gepakt omdat ik een evenwichtige relatie zocht. Ik ben er het type niet naar om stilletjes mijn principes en pijn weg te grommen waardoor ik mezelf niet meer ben en mijn zelfrespect verlies."

Vrouwen hebben zich de afgelopen decennia sneller ontwikkeld dan mannen, stelt Jongbloed. "We studeren, werken massaal buiten de deur, veroveren posities en passen ons aan aan de gestelde eisen. Je moet in rap tempo zorgen dat je professioneel en efficiënt werkt, anders word je eruit geknikkerd. Mannen hebben nooit een schop onder hun kont gekregen om te zorgen dat ze beter worden in zaken die als typisch vrouwelijk worden bestempeld."

"Natuurlijk is er wat veranderd vergeleken met vroeger. Toen wílden mannen niet delen. Daar gaat het niet meer om, althans niet in de westerse landen. Mannen lopen achter de kinderwagen, wassen af en doen boodschappen."

Volgens Jongbloed is er vooral een emotionele kloof tussen de seksen, waarbij mannen achterblijven. Vrouwen die economisch zelfstandig zijn, stellen andere eisen aan hun partner. Voor een dak boven hun hoofd en brood op de plank hebben ze die man immers niet nodig. Het gaat hen veel meer om de kwaliteit van de relatie, om emotionele feedback en intimiteit. Wereldwijd komen zelfstandige vrouwen tot de ontdekking dat er niet zo heel veel mannen zijn die die vaardigheden hebben ontwikkeld.

Jongbloed: "Iedereen heeft mannelijke en vrouwelijke kanten in zich. Als je die in jezelf toestaat, word je een totaler mens. Dat is de tendens waar we naar toe moeten. Vrouwen willen dat mannen hun vrouwelijke kanten aan gaan spreken. Wat dat betreft is een ferme mannenemancipatie dringender gewenst dan een derde feministische golf."

Aandacht

Omdat ze wilde laten zien dat het probleem wereldwijd voorkomt, besloot Jongbloed vier films te maken in vier wereldsteden. Na uitgebreid onderzoek en gesprekken met honderden vrouwen en mannen viel de keuze op New York, Singapore, Bombay en Moskou. In New York, dat uit de statistieken naar voren komt als hèt epicentrum van vooral vrouwelijke singles, filmde Jongbloed hilarische scènes bij een cursus voor alleenstaande vrouwen. Hen wordt serieus aangeraden thuis een toontje lager te zingen. 'Zakelijk mag je dan alle succes van de wereld hebben, thuis wil een man toch het liefst een verzorgende en koesterende vrouw', luidt de belangrijkste boodschap.

Onbetwistbaar hoofdpersoon van de New Yorkse aflevering is de uiterst succesvolle Laura Slutsky, eigenaar van een castingbureau. Slutsky, begin veertig, joods, snel, extravert, is op alle fronten geslaagd, behalve in de liefde. Ze laat de filmploeg toe terwijl ze een poging doet een man beter te leren kennen. De man geniet van de aandacht die hij krijgt en voert die ook. Daardoor krijgt Laura hoop. Maar al snel wordt duidelijk dat beide partijen andere verwachtingen hebben van een relatie. Zij, op zoek naar een gelijkwaardigheid en intimiteit, treft een man die zich vijf jaar na zijn vorige relatie nog niet kan binden. Tussen de regels door blijkt uit alles dat hij liever een onderdaniger vrouw naast zich heeft dan zo'n ondernemend type als Laura. Na een poos haakt hij af door te zeggen dat ze fysiek niet aantrekkelijk voor hem is.

Jongbloed: "Als filmmaker was ik blij dat dit op de rol stond, want veel vaker dan afhankelijke vrouwen krijgen sterke vrouwen buitengewoon botte opmerkingen naar hun hoofd geslingerd. Dat heb ik zelf ook regelmatig meegemaakt. Toen tijdens een discussie met mijn toenmalige Engelse vriend bleek dat ik meer wist over Salman Rushdie dan hij, riep hij ineens: 'Eigenlijk ben je te dik. Zou je niet eens naar de Weight Watchers gaan?' Hij zag dat gesprek als een competitiespel wat hij moest winnen."

'Met enige regelmaat heb ik mijn koffers gepakt omdat ik een evenwichtige relatie zocht'

Ze weet dat sommigen zich mateloos hebben geërgerd aan Laura Slutsky. Die vonden ze te geëxalteerd. 'Je zal toch met dat mens getrouwd zijn', werd er geroepen. Jongbloed vindt dat flauwe kritiek. "Van mannen vinden we het okee dat ze op jacht gaan wanneer ze geen vrouw hebben. Maar als een vrouw zegt: 'Ik wil met een man liefde en intimiteit kunnen delen', dan is ze ineens hysterisch. Je mag Slutsky best een neurotisch persoon vinden, maar ontloop daarmee alsjeblieft niet de politieke discussie die de film aanzwengelt."

Voor het tweede deel reisde Marijke Jongbloed af naar de stadstaat Singapore, waar maar liefst veertig procent van de jonge vrouwen met een academische opleiding alleen blijft. Ruim tien jaar geleden constateerden de Singaporese leiders met schrik dat al die intelligente vrouwen geen intelligente kindertjes zouden baren. De toenmalige premier Lee Kuan Yew meende dat bij uitstek de intelligentsia zich zou moeten voortplanten om Singapore in de vaart der volkeren voort te stuwen. In allerijl richtte de overheid daarom de *Social Development Unit* op. Dit bureau organiseert voor hoog opgeleide alleenstaande vrouwen en mannen cruises, vakanties en seminars waar ze elkaar kunnen leren kennen. Ook functioneert de organisatie als relatiebemiddelingsbureau.
Marijke Jongbloed volgde er twee vrouwen en een man, allen hoog opgeleid. "Het aardige van Singapore is dat de regering het probleem heeft gesignaleerd en erkent dat er iets schort aan de ontwikkeling van mannen."

Sloerie

Geïnspireerd door een openhartig interview met de schrijver V.S. Naipaul in *The New Yorker* besloot Marijke Jongbloed het derde deel in Bombay te filmen. Naipaul gaf aan dat hij een zeer puriteinse Indiase opvoeding had genoten en daardoor jarenlang heeft gekampt met enorme seksuele problemen en frustraties. Hij bekende dat hij zijn eigen seksuele zoektocht voortzette door veelvuldig hoerenbezoek, ook gedurende zijn huwelijk.
De film toont de totale scheiding tussen de seksen. Indiase vrouwen leren van jongs af aan dat ze een man nooit in de ogen mogen kijken. Wie dat doet, laat blijken dat ze iets met hem wil en is dus een sloerie. De ideale vrouw gedraagt zich onderdanig en volgt haar man in al zijn voetsporen. Mannen zijn al net zo min in staat een normaal contact met vrouwen op te bouwen. De seksen blijven vreemden voor elkaar.
Indiërs leven in een maatschappij die liefde deels ontkent. Een passende horoscoop is een betere reden voor een huwelijk dan verliefdheid. Aan de andere kant zien ze permanent overdadig geromantiseerde Indiase films waar de liefde vanaf druipt. Romantiek en passie hebben een duidelijke aantrekkingskracht op moderne Indiërs, maar men weet niet hoe daarmee om te gaan. Marijke: "De meeste mannen beschouwen hun vrouw als een dienstbode. En met een dienstbode, zo word je opgevoed in India, praat je niet. Dus praat je ook niet met je vrouw. Dat geldt ook voor de hoogste kasten en onder de hoogst opgeleiden. Sinds enige tijd staan er binnen die strakke, archaïsche samenleving vrouwen op die zich afvragen: 'Is er meer dan dit? Ik wil niet hetzelfde leven leiden als mijn moeder.' Ze zijn op zoek naar vriendschap binnen het huwelijk, naar echte openheid. Ze mochten om economische redenen gaan studeren en werken. Hun economische zelfstandigheid resulteert kennelijk in dezelfde relationele wensen als waarmee wij hier rondlopen. Maar die vrouwen hebben geen seksuele revolutie meegemaakt, geen jaren zestig. Zij hebben geen enkel voorbeeld van hoe je als zelfstandige vrouw een gelukkig leven met een man leidt."
Omdat ze niet meer aan de oude tradities kunnen voldoen, zeggen deze vrouwen: 'Ik hoef geen man meer'. Maar ook alleen blijven heeft voor Indiase vrouwen enorme gevolgen. Single blijven staat gelijk met je uitgeven als prostituée, zowel in de stad als op het platteland. Jongbloed: "Dan ben je loslopend wild. Dus wonen volwassen ongetrouwde vrouwen in bij hun ouders. Die lopen alles na wat je doet: hoe laat je thuiskomt, wat je aantrekt, alles."

'Ik ben niet het type dat stilletjes haar principes weg gromt'

Schaamte

Het liefst had Marijke Jongbloed ook een deel gefilmd in Amsterdam. Maar ze vond geen enkele alleenstaande vrouw hier bereid om haar verhaal voor de camera te vertellen. "Ik heb talloze vrouwen benaderd, maar de schaamte over hun ongewenste solobestaan is groot. Die vrouwen hebben hard moeten werken om maatschappelijk te slagen en er is weinig voor nodig om diep te vallen. Wanneer je besluit in een film te vertellen dat je ongewenst single bent, haal je jezelf een boel op de hals. Zeker in zo'n klein land als Nederland. De buitenwacht begint ermee dat de vrouwen het aan zichzelf te danken hebben. Dat ze nog maar eens in therapie moeten, dat ze moeten veranderen, dat ze binnen hun relatie een toontje lager moeten zingen en genoegen moeten nemen met wat zich aandient. Men ontkent het achterliggende politieke probleem."
Jongbloed wil vrouwen niet als onschuldige slachtoffers afschilderen. Vrouwen die zich binnen hun relatie niet begrepen voelen, maken soms gebruik van complexe manipulatieve trucs. "Zo houden beide partijen elkaar op hun eigen manier in de tang." Ook voor mannen valt er dus veel te winnen. "Laatst sprak ik met een aantal mannen die een ongelijkwaardige relatie achter de rug hadden. Zij erkenden dat ze over veel onderwerpen niet met hun ex-partner konden praten en dat ze daar op den duur emotioneel hoogst onzeker van werden. Zowel vrouwen als mannen doen zichzelf ernstig tekort door onevenwichtige relaties aan te gaan."

Opgeblazen

Vanwege binnen- en buitenlands succes en het vaak enthousiaste publiek dat na afloop met elkaar in heftige discussies verzeild raakt, weet Jongbloed dat haar films door veel vrouwen én mannen met open armen zijn ontvangen. Vrouwen voelden zich bovendien vaak gesteund, omdat ze dachten dat ze de enige waren die geen leuke man konden vinden. Toch waren sommige recensies van *Fa-*

STILL UIT 'FATAL REACTION BOMBAY'

tal Reaction tamelijk vernietigend. Enkele recensenten beweerden dat ze het onderwerp had verzonnen en opgeblazen. Jongbloed: "Maar wanneer zelfs het Centraal Bureau voor de Statistiek meldt dat Nederland minstens 60.000 hoog opgeleide single vrouwen telt, kun je dat toch niet negeren? Journalisten die dwars tegen zo'n getal in doordrammen dat het alleen mijn persoonlijke leven betreft, doen hun huiswerk niet goed."
Ze vindt het krankzinnig dat er mensen zijn die vinden dat single vrouwen te hoge eisen stellen. Dat ze alles willen: én een goede baan én zelfstandigheid én een bevredigende relatie. Jongbloed: "Waarom mag een vrouw niet het volledige geluk nastreven? Dat is toch ridicuul!"
Andere critici richtten hun pijlen op het feit dat Jongbloed zichzelf enkele malen in beeld brengt. Echt verbaasd heeft die kritiek haar niet. "In Nederland hoor je als filmmaker een doorgeefluik te zijn die de voors en tegens toont. Met opzet ben ik een stap verder gegaan. In mijn andere films hoefde ik niet zo nodig in beeld. Maar omdat ik een nieuw fenomeen tegen het licht hield wat bovendien mijzelf aanging, vond ik dat ik kleur moest bekennen."

In een recensie over Bombay schreef Henk van Gelder in *NRC Handelsblad*: 'Marijke Jongbloed heeft inmiddels zelf een man, misschien is ze daardoor het zicht op haar onderwerp kwijt'. Marijke: "Van zo'n redenering krijg ik acuut een lachbui. Ik behoor niet tot de vrouwen die roepen: 'Binnen regent het niet, het regent alleen maar buiten', omdat ze zelf lekker veilig in een relatie zitten. Ik denk echt dat er een groot probleem is. Maar westerlingen zijn zó trots op hun emancipatie dat ze nauwelijks willen zien dat de ontwikkeling die vrouwen hebben doorgemaakt geen gelijke tred houdt met de ontwikkeling van mannen. Tegelijkertijd speelt een fors gebrek aan historisch besef. Als je ziet welke keuzes onze moeders dertig jaar geleden hadden en hoe zij hun levens hebben ingevuld, dan zie je de gigantische overeenkomsten met Bombay en Singapore. Het is voor het eerst dat zoveel vrouwen economisch zelfstandig zijn. Dat heeft gevolgen voor onze privérelaties."
"Er is iets onomkeerbaars gebeurd. Vrouwen zijn beter ontwikkeld dan decennia geleden. Financieel onafhankelijke vrouwen hoeven niet almaar water bij de wijn te doen. Zij zeggen op een gegeven moment: 'Ik wil ook pure wijn, net als die man. Laten wij samen klinken'."

■

Fatal Reaction Bombay draait vanaf medio februari in het Amsterdamse filmhuis Kriterion. Daarna gaat hij het land in. Later dit jaar wordt de film uitgezonden door de Ikon. De afleveringen 'New York' en 'Singapore' zijn te huur bij de betere videotheek.
Voor het geplande, vierde deel over Moskou heeft Jongbloed geen subsidie gekregen.

STILL UIT 'FATAL REACTION BOMBAY'

India: een samenleving van puriteinen die dol zijn op films waar de passie van af druipt

Idealen aan het werk

Idealisme, hebben mensen dat nog? Is het niet achterhaald, iets uit de tijd van de grote ideologieën? Het tegendeel blijkt waar: veel mensen geven hun idealen gestalte in hun streven naar een menselijker en rechtvaardiger samenleving. Dat doen ze heel praktisch - in hun werk, in hun beroep of in activiteiten die daar een groot raakvlak mee hebben. In deze serie komen enkele van deze 'idealisten' aan het woord.

'Veel mensen bellen uit eenzaamheid'

Henk Fidder had er bijna dertig jaar als computertechnicus op zitten toen hij door een reorganisatie onverwacht op straat kwam te staan. Na het spreekwoordelijke zwarte gat - 'pas dan merk je hoe je hele bestaan rond je werk is georganiseerd' - stelde hij zijn technische vaardigheden ten dienste van ideële clubs en nam als vrijwilliger plaats achter de lijn van een Telefonische Hulpdienst. "Ik leer er een heel andere kant van de maatschappij kennen."

DOOR MIRRE BOTS

Die bewuste dag in mei waarop hij totaal onvoorbereid de wacht kreeg aangezegd, kan hij zich nog goed herinneren. "Je weet dat er slecht nieuws in de lucht hangt, maar je verwacht niet dat het jou betreft. Je loopt immers al zolang in het bedrijf mee, hebt diverse functies vervuld en bent nog steeds bereid om bij nacht en ontij klaar te staan als een klant met z'n computersysteem is vastgelopen. In de computerbranche was het hollen of stilstaan. Gewone kantoortijden golden niet. Als er een klus was, moest die geklaard worden. Dat was af en toe natuurlijk hondsvermoeiend, maar je wist niet beter. Je bent in een soort hard rijdende trein terechtgekomen en springt daar niet zomaar vanaf. Ook al heeft dat heel wat consequenties voor je huwelijk en gezin, want als je zo door je werk wordt opgeslorpt, verwaarloos je hen wel."
Groot was dan ook zijn ontsteltenis toen hij op 57-jarige leeftijd te horen kreeg dat ze verder voor zijn diensten bedankten. Fidder: "Ik was er nog helemaal niet aan toe om op te houden met werken. Bovendien kreeg je nauwelijks de tijd om je op iets anders voor te bereiden. Twee maanden na dato was het opeens voorbij. En dat na zó'n lang dienstverband. Ik voelde me afgedankt. Kon in het begin ook helemaal mijn draai niet vinden, want de structuur van mijn bestaan was voornamelijk door het werk bepaald. Van de ene op de andere dag is dat voorbij. Pas dan merk je hoe afhankelijk je bent van zo'n structuur."
Na een paar maanden trok hij zichzelf aan zijn haren uit het moeras omhoog en vroeg zich af hoe hij zijn leven verder wilde vormgeven. "Ik was al een tijd bezig om me ook op een andere manier te ontwikkelen. Behalve dat ik het voortdurende meehollen zat was, wordt in zo'n commercieel bedrijf de mens niet echt zichtbaar. Ik had wel goede contacten met klanten, maar verder heerste er vooral de snelle, dynamische cultuur van geld verdienen en carrière maken. Materie en de buitenkant waren het belangrijkste. Dat ging me steeds meer tegenstaan. Dus heb ik mijn licht op andere terreinen opgestoken: zo heb ik een jaar lezingen gevolgd op de School voor Filosofie, ben aan yoga en autogene training gaan doen. Op die meer innerlijke weg ben ik toen verder gegaan." En hij besloot een reis te maken. Naar Nepal.

Hij kwam terug uit Nepal net vóór de Sinterklaasdrukte. Een groter contrast tussen de armoede daar en de 'wanstaltig overdadige luxe van de feestdagen hier' was bijna niet denkbaar. "Toch had ik daar heel wat meer blijheid gezien! Dat heeft me doen besluiten om dat jaar het geld voor de Sinterklaas- en Kerstgeschenken maar aan Polen te schenken. En ik ben naar een vrijwilligerscentrale gegaan. Ik wilde mijn technische kennis van computers voortaan gebruiken ten behoeve van een aantal ideële instellingen en ook op andere manieren mijn steentje bijdragen." Na een aantal minder geslaagde pogingen

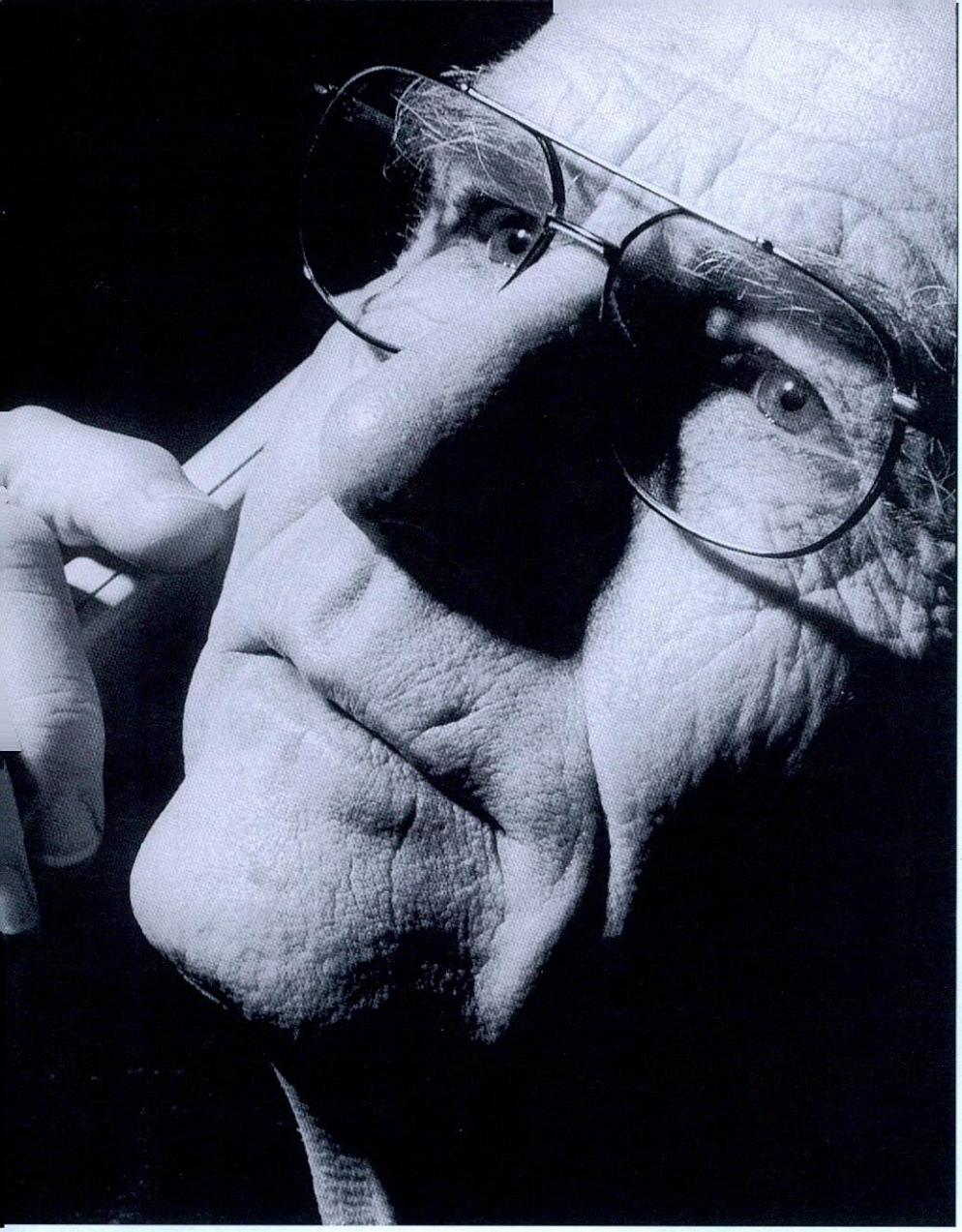

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

'Je kunt een spiegel zijn waarin anderen hun probleem helder zien'

('ik heb nog taalles aan asielzoekers gegeven, maar dat was vanwege het gebrek aan middelen dweilen met de kraan open') werd dat het bemannen van een Telefonische Hulpdienst.
De THD is een laagdrempelige, anoniem werkende organisatie waar mensen 24 uur per dag naar toe kunnen bellen als ze steun, advies of een luisterend oor nodig hebben. "Daar maken meer mensen gebruik van dan ik ooit voor mogelijk had gehouden. Ik kom er met een heel andere kant van de maatschappij in aanraking dan in mijn vroegere werk. Dat vind ik ook het leerzame ervan. Alle maatschappelijke en psychosociale problemen die er zijn, kom je tegen. Jongeren die weggelopen zijn van huis, relatieproblemen, problemen op het werk, waaronder nogal eens gekleineerd of gepest worden, mishandeling, een zwaar verleden, mensen die zich buiten het gewone leven voelen staan omdat ze ziek zijn, in de WAO of in de bijstand zitten. Veel mensen bellen uit eenzaamheid. Of ze worden 's nachts opeens angstig. Vooral onder de maatschappelijk zwakkeren zijn er behoorlijk veel mensen die buiten de boot vallen en nauwelijks nog contacten buiten de deur hebben. Vaak kun je daar niks tegenover stellen. Veel van hen gaat het primair om het contact. Ze zijn op zoek naar medemenselijkheid. Maar alleen al door hen hun verhaal te laten vertellen en zich te laten uiten kún je een spiegel zijn waarin ze hun problemen helder kunnen krijgen."
"De bedoeling van de THD is om de zelfredzaamheid te bevorderen en mensen eventueel door te verwijzen. Maar niet iedereen is daar ontvankelijk voor. Je hebt natuurlijk ook de hijgers, veelbellers en notoire klagers. Die laatsten vind ik vaak het moeilijkste. Ze zeuren maar en creëren met dat gedrag een vicieuze cirkel. Soms zeg ik ook: 'Doe er eens wat aan, je zit alleen maar te jammeren!' Je moet absoluut duidelijk zijn. Dat heb ik inmiddels wel geleerd."
Natuurlijk is Henk Fidder niet onvoorbereid voor de leeuwen gegooid. Hij heeft eerst, zoals alle vrijwilligers van de THD, een training van een half jaar gekregen. "Je leert daarin hoe je met de cliënt moet communiceren, maar ook je eigen gedrag wordt flink onder de loep genomen. Dat is ook een van mijn drijfveren geweest om dit werk te gaan doen. Ik leer een andere kant van de samenleving kennen, maar ook een andere kant van mezelf. Dat haalt soms veel overhoop. Zo ben ik mijn eigen oorlogservaringen en emoties hierover gaan verkennen, terwijl ik die voordien altijd uit de weg ben gegaan. Ook al komt er eenzaamheid en angst naar boven, toch is het goed. Zo belde er van de week nog een joodse man die zei: 'Er blijven steeds minder mensen over die de oorlog hebben meegemaakt, ik kan er met niemand over praten.' Ik kon toen oprecht zeggen: 'Ik snap het wel, want de angstgevoelens van de oorlog zijn mij niet vreemd.' We raakten echt in gesprek. Hij was bewogen, maar ik ook."

Nieuwe directeur Humanistisch Verbond

Met ingang van 1 maart 1998 wordt Yvonne Breuk de nieuwe directeur van het Humanistisch Verbond. Zij volgt daarmee Marcel van den Broecke op, die in september 1997 afscheid nam. Yvonne Breuk (1953) studeerde pedagogiek en andragologie. Momenteel is zij directeur van Matrix, dat zij de afgelopen jaren heeft begeleid van een gesubsidieerde instelling naar een meer commercieel werkend trainings- en adviesbureau voor de sociale sector. Daarvoor had zij vele functies in de sociale sector, met name in het welzijnswerk en de thuiszorg. Ook gaf zij enkele jaren les aan de Sociale Academie. Naast haar werk zit zij in diverse besturen en is zij commissaris van de stichting Zorg en Wonen in Zaanstreek/Waterland. In haar vrije tijd speelt ze in een theatergroep van Amnesty International.

FOTO: VAN DER VLIET FOTOGRAFIE

De tentoonstelling 'Indianen van het Hoge Land' is tot het jaar 2000 te zien in het Kindermuseum, Linnaeusstraat 2 (ingang via Tropenmuseum), Amsterdam. Geopend: elke woensdagmiddag, zaterdag, zon- en feestdagen en tijdens alle dagen van de schoolvakanties. Reserveren aanbevolen op 020-5688233 (voor schoolgroepen verplicht).

Indianen in Kindermuseum

Tentoonstellingen te 'saai' voor kinderen? Niet als het over indianen gaat! In het kindermuseum kunnen kinderen de tentoonstelling 'Indianen van het Hoge Land' te bezichtigen. Jonge bezoekers tussen de zes en twaalf jaar komen hier van alles te weten over de bewoners van de Andes in Bolivia, die leven op een hoogte van 3500 tot 5000 meter. Bolivia is het meest Indiaanse land ter wereld. Centraal in de tentoonstelling staat de rijke Indiaanse cultuur, die zich vermengd heeft met vaak heftige (onder meer Spaanse) invloeden van buiten. Op de tentoonstelling worden de jonge bezoekers na een introductie meegenomen naar de 'Plaza del Tinku' (plein van de ontmoeting), het hart van een kleine Andesstad. Bij de tentoonstelling verschijnt een catalogus in de vorm van een liefdesverhaal, waarin de verhalen, liederen, maskers, kostuums en voorwerpen waarmee de kinderen in het museumprogramma hebben kennisgemaakt terugkomen. Het programma duurt anderhalf uur; schoolgroepen krijgen een ander programma. Volwassen begeleiders kunnen de eerste drie kwartier het Tropenmuseum bezichtigen, waarna ook zij welkom zijn in het Kindermuseum voor een kort bezoek aan de tentoonstelling, die dan tot leven is gebracht door de kinderen.

Dip of depressie?

'Nergens heb ik energie voor; opstaan 's ochtends is me al te veel en van de rest komt al helemaal niets terecht.' Voor iemand die depressief is, heeft het leven alle glans verloren.
Iedereen is wel eens neerslachtig, een beetje 'depri' of 'in een dip', maar dat heeft niets met depressie te maken. Een depressie is het pas als de negatieve stemming aanhoudt. Iemand blijft maar somber en treurig, lusteloos of rusteloos. Het blijkt dat veel mensen niet goed weten wat een depressie is; het wordt niet zo snel herkend. Daarom ontwikkelde de Stichting Korrelatie een depressie-test. 'Heb ik een dip of ben ik echt depressief?' bleek in een zeer grote behoefte te voorzien, gezien de duizenden telefonische aanvragen die bij Korrelatie binnenkwamen. Uit de reacties bleek dat mensen vaak het idee hebben dat een depressie niet te verhelpen is en zijn ze verbaasd als ze horen dat dat wel degelijk het geval is. Depressies zijn zelfs goed te behandelen; een combinatie van medicijnen en therapie - 'pillen en praten' - geeft meestal de beste resultaten. Tijdige behandeling kan veel leed besparen - ook partners en familieleden kunnen gebukt gaan onder de depressie van de ander.
Depressieve mensen hebben doorgaans heel wat aanmoediging nodig voordat ze hulp zoeken omdat ze er zelf niets van verwachten. Een belster: "Mensen zeggen wel: 'er is licht aan het eind van de tunnel', maar als je er middenin zit geloof je het niet. Op aandringen van mijn man ben ik toch maar naar de huisarts gegaan en langzamerhand gaat het nu beter. Ik kan niet zeggen hoe gelukkig ik daarmee ben."
De gratis depressie-test en een informatiefolder over depressiviteit zijn verkrijgbaar via het telefoonnummer van Korrelatie: 030 - 2331335. De professionele hulpverleners die aan de telefoon zitten kunnen u eventueel direct adviseren en helpen.

De deugd van Gert van Dijk

Ruimdenkendheid

Deze week had ik een afspraak met een goede vriend van mij. Hij zou bij mij komen eten, ik had allerlei lekkers ingeslagen en erg mijn best gedaan in de keuken. Tafel mooi gedekt, glaasje wijn erbij, niets stond een aangename avond nog in de weg.
Dat bleek een misvatting, want hij kwam niet opdagen. Zijn telefoon werd niet opgenomen en met een mengsel van onrust en irritatie besloot ik de verpieterde pasta dan maar alleen op te eten. Toen ik hem de volgende dag sprak, meldde hij me vol schaamte dat hij onze afspraak vergeten was.
Trouw! Dat is de deugd die ik mee wil nemen naar de volgende eeuw. Want als alle mensen trouw hun afspraken nakomen, dan hoef ik nooit meer geërgerd in mijn eentje een overgaar diner te eten.
Maar eigenlijk erger ik me wel vaker: aan oneerlijkheid, lompheid en intolerantie bijvoorbeeld. Ook de daarmee corresponderende deugden eerlijkheid, beschaving en tolerantie wil ik dus maar wat graag meenemen naar de volgende eeuw.

Het is vreemd, maar als je zo naar die deugden kijkt, dan lijkt het alsof de behoefte aan deugdzaamheid voortkomt uit ergernis. Wie beleefdheid de belangrijkste deugd vindt, ergert zich waarschijnlijk aan onbeleefde mensen. Wie eerlijkheid kiest, ergert zich aan oneerlijkheid.
Deugden en de behoefte aan deugdzaamheid hebben te maken met de ervaring dat iets of iemand niet goed is. Maar wat ik feitelijk ervaar als ik me erger, is een verschil tussen de wereld zoals ik denk dat die is, en de wereld zoals ik die in het echt tegenkom. Ik heb een wereld in mijn hoofd waarin mijn vriend zich aan zijn afspraak houdt en dan blijkt dat plotseling niet zo te zijn. Dat is het moment waarop de ergernis toeslaat en een deugd als 'trouw' zich opdringt.

De vraag is natuurlijk wiens schuld het is dat er een verschil bestaat tussen de wereld in mijn hoofd en de echte wereld. Als ik me erger aan het gedrag van mijn vriend, komt die ergernis dan voort uit het feit dat hij niet op zijn afspraak komt, of uit het feit dat ik hem trouwer voorstel dan hij in werkelijkheid is? Mijn irritatie kan natuurlijk nooit de schuld van mijn vriend zijn; die kan er niets aan doen dat ik hem anders zie dan hij feitelijk is. Hij is gewoon zoals hij is en mijn ergernis verandert daar niets aan.
Het is dus mijn eigen schuld als ik me erger. Want mijn ergernis komt voort uit een vergissing: ik heb mezelf een verkeerd beeld van mijn vriend gevormd. Met een ander, meer realistisch beeld in mijn hoofd zou ik de situatie gewoon hebben geaccepteerd en was ook de behoefte aan een deugd als trouw niet opgekomen. Ook voor onze vriendschap zou zo'n realistischer beeld veel beter zijn: een relatie waarin mensen voortdurend proberen de ander te veranderen is gedoemd te mislukken. Als ik zo'n meer verlichte geest zou hebben, dan ergerde ik me waarschijnlijk minder vaak en zou ik deugden als trouw en tolerantie niet langer nodig hebben. Al met al een stuk rustiger, zowel voor mij als voor mijn vriend.

Heb ik al doende toch een keus voor een heel andere deugd gemaakt: ruimdenkendheid! Ben benieuwd of dat overgare pasta lekkerder maakt. ■

Gert van Dijk is filosoof

ILLUSTRATIE: NIELS DE HOOG

Uw favoriete deugd

Dit is de eerste aflevering van een serie over deugden die van belang zijn voor de 21ste eeuw. Aan het begin van de volgende eeuw wordt de serie gebundeld. Lezers van Humanist kunnen aan dit boek een bijdrage leveren door in maximaal 600 woorden op persoonlijke wijze te vertellen welke deugd zij van belang vinden om mee te nemen naar de volgende eeuw. Een deskundige jury beslist over plaatsing in het boek. Richt uw column aan: het Humanistisch Verbond, postbus 75490, 1070 AL Amsterdam, o.v.v. 'boek deugden'.

RTV programma's

Een selectie van radio- en t.v.-programma's verzorgd door de Humanistische Omroep

RADIO

Maandag, Radio 5
17.45 - 18.00 uur
Kwartier Humanisme

16 februari:
Vriendschappelijk huisbezoek.
Veel afdelingen van Humanitas organiseren 'vriendschappelijk huisbezoek' voor mensen die behoefte hebben aan sociale contacten. Vooral samen praten, delen, lachen en van alles ondernemen maken het vriendschappelijk huisbezoek tot een prachtig initiatief.

2 maart:
Geestelijke verzorging in het beroepsleger.
Het leger is kleiner geworden, bestaat nu uitsluitend uit beroepsmilitairen en wordt vaker ingezet dan de laatste decennia gebruikelijk was. Hoewel het vooral om 'vredesmissies' gaat, zijn confrontaties met extreem geweld wel keiharde werkelijkheid geworden voor de soldaten. Als ze terugkomen van de brandhaarden in de wereld voelen velen zich 'beschadigd'. Ook de humanistische geestelijke verzorging draagt bij aan de hulpverlening die in dit verband noodzakelijk is.

Maandag, Radio 5
13.08 - 14.00 uur
De Radio-5 documentaire

16 februari:
'Laat de kust met rust'.
Bouwen in zee - voor de één een gruwel, voor de ander een praktische oplossing voor veel (ruimte)problemen. Enkele planologen, ontwikkelaars en architecten hebben sinds enige tijd hun oog laten vallen op uitbreidingsmogelijkheden in zee, zoals woningbouw, wegen, vliegvelden en industrie. In deze documentaire maken plannenmakers, kustbewoners en strandgenieters duidelijk wat de zee voor hen betekent.
De plannenmakers proberen de politiek ervan te overtuigen dat bouwen in zee voordelig is, vele mogelijkheden biedt voor de werkgelegenheid, een stimulans is voor technologische vernieuwing en goed is voor het milieu. Bewoners van de kuststrook daarentegen maken zich ernstige zorgen over deze ontwikkeling. In Wijk aan Zee verzetten de inwoners zich al jaren tegen pogingen om kust en zee een andere bestemming en een ander uiterlijk te geven.

Maandag, Radio 5
13.08 - 14.00 uur
De Radio-5 documentaire

23 februari:
'Rauhfaser Revisited'.
Rond 1980, in de dagen van krakersrellen, vredesdemonstraties en punk, explodeerde elke woensdagavond van zeven tot tien het KRO-radioprogramma 'Rauhfaser' uit de speakers. Drie uur lang anarchistische radio, met Opa Bakema, Brom en Ruis en de hypochonder. Dat kon, al mocht het toen niet. Wat is er sindsdien gebeurd met de radio en de makers? Een terugblik met enkele oud-medewerkers van Rauhfaser, waaronder Cees Grimbergen en Peter van Bruggen.

TELEVISIE

Woensdag, Nederland 1
22.00 - 22.25 uur
YOY

11 februari:
'Vast aan de ketting'
Sergej zit al zes maanden vast op het Oekraïense schip 'De Akademik Stetsjin',dat voor de kust van Vlissingen aan de ketting is gelegd. Al die tijd wacht hij tot het schip wordt verkocht zodat hij zijn beloofde salaris krijgt. De oudere bemanningsleden zijn gelaten onder de situatie maar Sergej is de wanhoop nabij. Hij koestert de radiogrammen van zijn vriendin en krijgt het te kwaad als hij zijn moeder belt. Tegen de klippen op probeert hij de verveling te verdrijven door gitaar te spelen, een partijtje te voetballen in het grote lege scheepsruim of met de sloep naar Vlissingen te varen.

18 februari:
'Hoerenjongens'
YOY in het spoor van twee jongensprostituées. De Portugees Fernando (22) en de Duitser Oliver (24) zijn twee van de naar schatting tweetot zeshonderd jongens tussen de zestien en zesentwintig die hun geld verdienen als hoer voor mannelijke klanten. Openhartig vertellen de twee over hun persoonlijke achtergronden die hebben geleid tot deze keuze, die ze weliswaar bewust hebben gemaakt, maar die beiden toch vervulde met innerlijke conflicten.

25 februari:
'Aziza A., hip-hop in Berlijn'
De 26-jarige zangeres Aziza A. breekt door in Duitsland. Haar eerste cd, 'Es ist Zeit' kreeg veel aandacht in de media, al lijkt men soms meer interesse te hebben in haar Turkse achtergrond dan in haar muziek. In de traditie van de 'oriental' hip-hop mengt Aziza traditionele Turkse klanken met hip-hop beats. In haar uitgesproken, persoonlijke teksten wisselen het Duits en het Turks elkaar af. Aziza rapt over hoe het is om tussen twee culturen op te groeien, en over besnorde Turkse mannen die - opengeknoopt overhemd, behangen met goud - in hun Mercedes of BMW indruk proberen te maken op vrouwen.

Hoerenjongens in YOY

Vrouwendagen voorbij?

Na het organiseren van maar liefst zeventien vrouwendagen heeft de Vrouwengroep van het Humanistisch Verbond besloten haar werk neer te leggen. De zaken die vrouwen aangaan horen volgens de Vrouwengroep nu als vanzelfsprekend een plaats te krijgen binnen de activiteiten van het Verbond. De groep vertrouwt er op dat dit zal gebeuren, ook al omdat voorzitter Marian Verkerk consequent de nadruk legt op de genderaspecten van maatschappelijke ontwikkelingen. Of er in de toekomst nog bijeenkomsten rond 8 maart worden georganiseerd, hangt af van de vraag of daaraan behoefte bestaat en of het inhoudelijk en praktisch past binnen de activiteiten van het Verbond.
De nog actieve leden van de Vrouwengroep blijven als studiegroep bij elkaar komen om het inzicht in de verhouding tussen humanisme en feminisme te verdiepen. Nieuwe vrouwen zijn hierbij van harte welkom.
Meer informatie bij: Lottie Schenk, Biesbosch 45, 1181 HX Amstelveen, 020-6430240. Het rapport van de werkgroep humanisme/feminisme 'Je Tijd of je Leven' is te bestellen bij de afdeling Publieksvoorlichting van het Humanistisch Verbond, telefoon 020-5219090.

Islam en vrouwenrechten

Soedan, Iran, Pakistan, Afghanistan en Saoedi Arabië: landen waar de rechten van vrouwen met een beroep op de islamitische *sharia* met voeten getreden worden. Vrouwen hebben in deze landen vrijwel geen vrije toegang tot onderwijs, geen vrije partnerkeuze, geen recht om te scheiden en soms zelfs - in Afghanistan - geen recht op werk of gezondheidszorg. Een aantal uit islamitische landen afkomstige humanistische intellectuelen bracht daarom een *Declaration of the Rights of Women in Islamic Societies* uit. Hierin stellen zij dat de onderdrukking van vrouwen in islamitische landen een schending is van de menselijke waardigheid en van internationale mensenrechten. Zij pleiten dan ook voor een volledige erkenning van vrouwenrechten als universele mensenrechten.
Hoewel de opstellers van de verklaring erkennen dat de islam doorgaans niet de enige oorzaak is van vrouwenonderdrukking in islamitische landen, houden zij de islam en de toepassing van de *sharia* wel degelijk voor een belangrijk deel verantwoordelijk. De verklaring is najaar 1997 opgenomen in het Amerikaanse tijdschrift *Free Inquiry*.

Afro-Amerikaanse poëzie op Radio 5

In een groezelig deel van Manhattan, in een half dichtgetimmerd pand, bevindt zich het Nuyorican Poet café. Elke woensdag en vrijdag staat hier een lange rij jongeren met walkmans op het hoofd te wachten op de gedichten van Afro-Amerikaanse vrouwen. Programmamaakster Susan Glimmerveen maakte opnamen tijdens een avond met jazz en hiphop.
De geschiedenis van zwarte vrouwenpoëzie begint in 1773 - de tijd van de slavenhandel - met Phillis Wheatly, de eerste zwarte Amerikaanse vrouw die gedichten publiceerde. In die tijd verwierf ze daar in literaire kring veel roem mee, maar vanwege het onderdanige karakter van haar gedichten komt ze in hedendaagse studies en bloemlezingen nauwelijks meer voor. Frances Harper, de officiële 'moeder' van de zwarte vrouwenpoëzie, is door het strijdbare karakter van haar gedichten veel bekender.
De poëzie van zwarte Amerikaanse vrouwen is net zo divers als die van hun witte collega's. Sommige gedichten zijn strijdbaar en politiek, andere zijn verstild en naar binnen gekeerd. In het radioprogramma De Verbeelding laat Susan Glimmerveen een kleine selectie van gedichten van zwarte Amerikaanse vrouwen horen van de 18de eeuw tot heden. De gedichten worden ingeleid, maar niet vertaald. Afro-Amerikaanse studenten dragen ze voor.
De Verbeelding: 'I'm a black ocean' door Susan Glimmerveen. Maandag 16 februari, Radio 5, 21.02-21.45 uur.

Nieuwe voorzitter HOM

Al enige weken voor het overlijden van Maarten van Traa was bekend dat hij het voorzitterschap van het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) eind 1997 zou overdragen aan collega Gerritjan van Oven. Van Oven (1948) is sinds 1994 lid van de tweede Kamer voor de PvdA en houdt zich onder meer bezig met asielbeleid en Europese Zaken. Daarvoor was hij Officier van Justitie in Amsterdam en later Advocaat-Generaal op Curaçao. Hij zal voor het HOM mede de inhoud en het gezicht bepalen van het beleid en de activiteiten tijdens de herdenking van 50 jaar Universele Verklaring van de Rechten van de Mens in 1998.
Het HOM is een onafhankelijke mensenrechtenorganisatie die opkomt voor de wereldwijde naleving en versterking van zowel burger- en politieke als economische, sociale en culturele mensenrechten.

Beroemd

Stelt u zich voor, u rijdt op de snelweg, de A2 in dit geval. U doet wat u gewoon bent te doen op zo'n moment; u luistert al dan niet bewust naar de radio, praat met degene naast u over de waarde van uw koopwoning of mijmert in uw eentje wat over de zin van het leven. Plotseling doemt, temidden van rustgevende weilanden, een groot bord op met enkel de tekst 'YOUR DESTINY IS TO BE FAMOUS'. Tien tegen één dat dit uw vorige handeling ruw doorkruist. Van Sky Radio bent u zich even niet meer bewust; het gesprek met uw partner is rigoureus afgekapt en ook uw mijmeringen gaan ineens een heel andere kant op. In verwarring rijdt u verder.
Wat uw gedachten zullen zijn in de eerste minuten nadat u het bord ontwaarde, blijft voor anderen onzichtbaar. En dat is nu precies wat Hannie de Keijzer, beeldend kunstenaar, voor ogen heeft gehad. Het billboard blijkt dan ook een beeldend kunstproject, dat tot en met 1 juli te bewonderen valt - let wel, rijdend - langs de snelweg A2, Vianen richting Beesd, ter hoogte van knooppunt Everdingen, net voorbij het plaatsje Zijderveld. Hier ontmoeten ze elkaar, de fortune tekst YOUR DESTINY IS TO BE FAMOUS en de voorbijganger: de forens, de minister, de illegaal, de huisvrouw en de hardrockgroep. Toeval speelt hierbij een belangrijke rol. In hoeverre de tekst wordt gezien en invloed heeft op de voorbijganger blijft gissen. Geïrriteerd, geïnspireerd? Het zal de voorbijrazende lezer in elk geval niet onverschillig laten. Want succesvol zijn is iets wat we uiteindelijk allemaal willen. De vraag is nu hoe.

VAN HET HOOFDBESTUUR

Verkiezingen

Dit jaar is een belangrijk verkiezingsjaar. Op 4 maart zijn er bijna overal gemeenteraadsverkiezingen en op 6 mei gaan we stemmen voor de Tweede Kamer. Onder de 15.000 leden van het Humanistisch Verbond zijn alle democratische politieke partijen vertegenwoordigd.
De voorgaande verkiezingen kenden belangrijke humanistische strijdpunten: euthanasie, abortus en gelijkberechtiging van niet-heteroseksuele relaties. Uit een vergelijking blijkt dat alle huidige concept-programma's humanistischer zijn geworden. Zo wordt er meer dan voorheen beroep gedaan op de zelfverantwoordelijke burger en onderschrijven alle partijen het zelfbeschikkingsrecht in de gezondheidszorg. Alleen in de praktische vormgeving hiervan kom je nog (grote) verschillen tegen. Het thema 'armoedebestrijding' leidt tot grote politieke verschillen. Vanuit humanistisch oogpunt zou het in Nederland niet mogen voorkomen dat mensen uit armoede niet goed eten, de krant of telefoon de deur uit doen of geen sociale contacten kunnen onderhouden. Helaas verkeren in Nederland nog enkele honderdduizenden gezinnen, alleenstaanden en ouderen met enkel AOW onder deze armoedegrens.
In verkiezingstijd is het goed om door de mooie pr-praatjes van politici heen te kijken. Kijk naar wat zij van hun beloftes in het verleden hebben waargemaakt. Aan u om de nieuwe voornemens van politieke partijen te wegen en op 4 maart en 6 mei een keus te maken.

Contributie

Op mijn oproep om de contributie van 1998 te voldoen hebben al velen gereageerd. Daarnaast ontving ik als nieuwe penningmeester enkele tips om kritischer naar de inkomsten en naar ongewenst drukwerk te kijken. Hiermee ga ik aan de slag. Zoals ik in mijn contributiebrief al schreef: de financiële situatie van het HV blijft zorgelijk. Recentelijk bleek dat de Algemene Loterij Nederland *f*150.000,- minder subsidie geeft dan vorig jaar. Er zijn nog enkele andere financiële tegenvallers, wat het hoofdbestuur noodzaakt tot inkrimping op de begroting van 1998. Toch staan er dit jaar weer veel activiteiten op stapel, zoals de projecten 'de ideale mens', 'vijftig jaar mensenrechten' en 'armoedebestrijding'. Ook voor deze activiteiten hebben we uw contributie zeker nodig.

Leo Bosland

Leefmilieu

Hoe gaan wij om met de bedreiging van ons leefmilieu? Op de zondagochtendbijeenkomst van **15 februari** kunt u luisteren naar een bijdrage over dit onderwerp van Jan de Leede. Plaats: Dienstencentrum Schapenkamp, tegenover theater Gooiland, Hilversum, aanvang 10.30 uur. Meer informatie bij afdeling Hilversum, tel. 0294-234868 (Gordon Schaake).

Mens en energie

Wat zijn wereldwijd klimaatgevolgen van het energiegebruik door de mens? Op donderdag **18 februari** houdt afdeling Utrecht hierover een lezing. Dr. Fons Baede van het KNMI laat zien hoe de mensheid in ruim een eeuw kans heeft gezien het klimaat te beïnvloeden, onder meer door het massale gebruik van fossiele brandstoffen. Plaats: Universiteit voor Humanistiek, Drift 6, Utrecht. Toegang *f*5,- (HV-leden *f*3,50). Inlichtingen: tel. 030-2283475 of 030-2616722.

Pil van Drion

De Pil van Drion, het juiste antwoord? Wie geïnteresseerd is in het standpunt van het HV-bestuur over de problematiek rond de Pil van Drion, kan op zondag **8 februari** komen luisteren naar Gert van Dijk, ethicus. Er is gelegenheid tot discussie. Gratis toegang, ook voor niet-leden, aanvang 14.00 uur. Plaats: De Schakel, Archimedesstraat 9, Nijmegen. Informatie: tel. 024-3441091/6421004.

Moderne mens

Overheid en bedrijfsleven stimuleren het ideaal van de autonome mens. Door voortdurende ontplooiing en hard werken maakt de autonome mens het in deze maatschappij. Steeds meer mensen ervaren echter een frustrerende kloof tussen dit ideaal en hun werkelijkheid doordat de vereisten, de druk, het tempo en de dynamiek te hoog voor hen zijn. Reden voor de Jonge Humanisten, HV afdeling Amsterdam en het Studentenraadswerk Amsterdam om een lezingencyclus te organiseren met als thema 'De illusie van de moderne mens'. Op **12 februari** spreekt dr. J. Duyndam, filosoof/ethicus aan de Universiteit voor Humanistiek, over 'De emotionele afhankelijkheid van de autonome mens'. Op **12 maart** gaat prof.dr. Henk Manschot in op het 'Balanceren tussen afhankelijkheid en autonomie; een humanistische kritiek op het autonomie-denken'. Tot slot geeft prof.dr. Marian Verkerk, voorzitter van het Humanistisch Verbond, op **2 april** een feministische kritiek ten beste op het autonomie-begrip onder het motto 'Ruimte voor het onvolmaakte'.
Alle lezingen beginnen om 20.00 uur en vinden plaats in 'vE90', Van Eeghenstraat 90 in Amsterdam. Meer informatie: tel. 020-6767828 ('s avonds).

Consuminderen

In 1995 koos Door Vermeulen voor een andere invulling van haar leven. Ze kwam erachter dat versoberen en besparen leuk kunnen zijn en de creativiteit kunnen prikkelen. Op zondag **22 februari** houdt zij een lezing over 'meer doen met minder'. Op een luchtige en vrolijke manier wordt het 'consuminderen', het principe van versobering, duidelijk gemaakt. Plaats: Het Centrum, Kalksteeg/Weerdjesstraat, Arnhem, aanvang 14.00 uur. Informatie: 0313-416892.

Opvoeden

Normvervaging is een actuele discussie geworden, vooral met het huidige straat- en voetbalgeweld. Het HV wil met de cursus 'Opgroeien tot een volwaardige deelnemer in de maatschappij' een praktische inhoudelijke bijdrage leveren aan de invulling van normen en waarden. Ouders van kinderen op de basisschool en de laagste klassen van het voortgezet onderwijs lopen vaak tegen problemen aan. De cursus is bedoeld als handvat voor het bewuster vorm geven aan de opvoeding. De cursusavonden zijn op **16 februari** en op **2, 16 en 30 maart** en duren van 20.00 tot 22.30 uur. Plaats: Partycentrum V.d. Wal, Leeuwenburg 11, Sneek. Snel reageren wordt aanbevolen; opgave en meer informatie bij Cocky Meelker, tel. 0515-333125.

Ontmoetingsweekend

'In de ban van de media'. Dat is dit jaar het thema van het ontmoetingsweekend voor leden. Jan Haasbroek, de nieuwe directeur van de Humanistische Omroep (onlangs nog op tv te zien bij het Groot Dictee der Nederlandse Taal waar hij derde werd bij de Prominenten) zal

een inleiding hierover verzorgen. Het weekend vindt plaats op **7 en 8 maart** in 'het Zeehuis' te Bergen aan Zee. Volwassenen betalen *f*35,-, kinderen tot 16 jaar *f*15,- en Jonge Humanisten *f*25,-. Alle maaltijden zijn bij de prijs inbegrepen. Voor kinderopvang wordt gezorgd. Meer informatie: tel. 072-5124108 (Emmy Kuiper) of 023-5632835 (Frans Huijzen), voor een uitgebreide informatiefolder.

Docent Humanisme

Als het u wel wat lijkt om een cursus 'Humanisme' te geven in één van de plaatselijke HV-afdelingen, dan kunt u zich nu opgeven voor een docenttraining. Deze training vindt plaats in Doorn op **6 en 7 maart**. Van de toekomstige docenten verwachten we dat ze vaardigheden bezitten voor het geven van een cursus. De cursus die u uiteindelijk zelf gaat geven richt zich op zowel leden als niet-leden. Meer informatie bij het Humanistisch Verbond, tel. 020-5219040 (Dini Boer).

Democratie

Maar weinig mensen in Nederland zouden van onze lange democratische traditie afstand willen doen. Toch is er veel onvrede over het functioneren van politieke partijen en politici. Op zondagmorgen **8 maart** spreekt politicoloog Hans Vertegaal over 'de toekomst van de democratie'. Aanvang 10.30 uur, toegang *f*6,-. Plaats: Goois Lyceum, Vossiuslaan, Bussum. Meer informatie: tel. 035-6941916.

Humanistisch Perspectief

Op zaterdag **16 mei** vindt in Utrecht een bespreking plaats van het Humanistisch Perspectief, waarvoor u zich nu al kunt aanmelden. Dit 'perspectief' biedt aanknopingspunten voor een humanistische zienswijze op tal van onderwerpen in de samenleving. Elf auteurs laten over een onderwerp hun licht schijnen en HV-voorzitter Marian Verkerk schrijft een algemeen beschouwende inleiding, waarin ze verband legt tussen de artikelen en een humanistische kijk op het leven. De elf artikelen zullen vóór deze bijeenkomst ter kennisname beschikbaar zijn en de inleiding van Marian Verkerk zal ter discussie staan. De bespreking duurt van 11.00 tot 16.00 uur; aanmelden bij het Humanistisch Verbond, Dini Boer, tel. 020-5219040.

Wat is humanisme

Wie meer wil weten over het humanisme kan dit voorjaar terecht in Nijmegen waar een introductiecursus humanisme wordt gegeven. De cursusavonden zijn op **2, 9, 16 en 23 april** en op **7 en 14 mei** en duren van 20.00 tot 22.00 uur. Docente is Hilde van Vlaanderen. De cursus kost *f*95,- (HV-leden *f*75,-); exclusief het cursusboek 'De kostbare mens'. Opgave vóór 15 maart bij Eric Aartsen, tel. 024-3781085.

Het volgende nummer verschijnt 6 maart. Informatie voor deze rubriek moet uiterlijk 6 februari binnen zijn bij de redactie.

A van K

Albert van Koningsbruggen heeft als doel het handhaven en verhogen van het welzijn van mensen met complexe veelal chronische aandoeningen van lichaam en/of geest door middel van verpleeghuiszorg en verwante vormen van zorg- en dienstverlening. De zorgcapaciteit omvat 270 plaatsen voor 24-uurs zorg en 30 plaatsen voor dagbehandeling.

Zorgcentrum

Albert van Koningsbruggen Zorgcentrum biedt somatische en psychogeriatrische verpleeghuiszorg aan met name oudere patiënten/bewoners en cliënten.

Met ingang van 1 april 1998 ontstaat er een vacature voor een

Humanistisch geestelijk raadsman/vrouw

voor 15.20 uur per week
voor onbepaalde tijd.

De huidige dienst geestelijke verzorging maakt deel uit van de psychosociale vakgroep en bestaat uit 3 medewerkers, te weten: een hervormd predikant, een rooms-katholiek geestelijk verzorgende en een humanistisch raadsvrouw. De humanistisch raadsvrouw is als geestelijk verzorgende verbonden aan een drie afdelingen; een psychogeriatrische verblijfsafdeling, een somatische verblijfsafdeling en een somatische afdeling waar langdurig intensieve zorg en terminale zorg wordt geboden.

De taak bestaat onder meer uit:
- het bieden van geestelijke zorg en hulpverlening aan bewoners/patiënten en, voor zover dit in relatie met de zorg of behandeling is, hun familie;
- voeren van gesprekken met bewoners/patiënten of familie, afgestemd op de persoonlijke wens en behoefte;
- opzetten en begeleiden van gespreksgroepen en bezinningsbijeenkomsten;
- het bieden van terminale begeleiding op verzoek van patiënt/bewoner en of familie;
- het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van een psychosociaal beleid in de organisatie.

Wij verwachten dat kandidaten:
- beschikken over een afgeronde opleiding van het Humanistische Opleidings Instituut of de Universiteit voor Humanistiek;
- bij voorkeur ervaring hebben met geestelijke verzorging binnen de gezondheidszorg;
- inhoudelijk benoemd zijn tot humanistisch raadsman/vrouw door het Humanistisch Verbond;
- kunnen samenwerken met verschillende disciplines en niveaus;
- beschikken over een open instelling en goede contactuele eigenschappen.

Werktijden zijn in onderling overleg.

Arbeidsvoorwaarden zijn conform de CAO Ziekenhuiswezen. Het salaris bedraagt minimaal *f* 2.098,33 en maximaal *f* 2.798,76 bruto per maand bij een 15.20-urige werkweek, (FWG schaal 60 CAO Ziekenhuiswezen).

Voor meer informatie over de functie kunt u contact opnemen met Anneke Demmendal-Laan (coördinator psychosociale vakgroep) tel. 030-28 22 311 toestel 332 of tracenummer 811102.

Schriftelijke reacties dient u binnen 14 dagen na verschijning van deze advertentie te richten aan Albert van Koningsbruggen Zorgcentrum, afdeling Personeel & Opleiding, Beneluxlaan 924, 3526 KJ Utrecht.

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

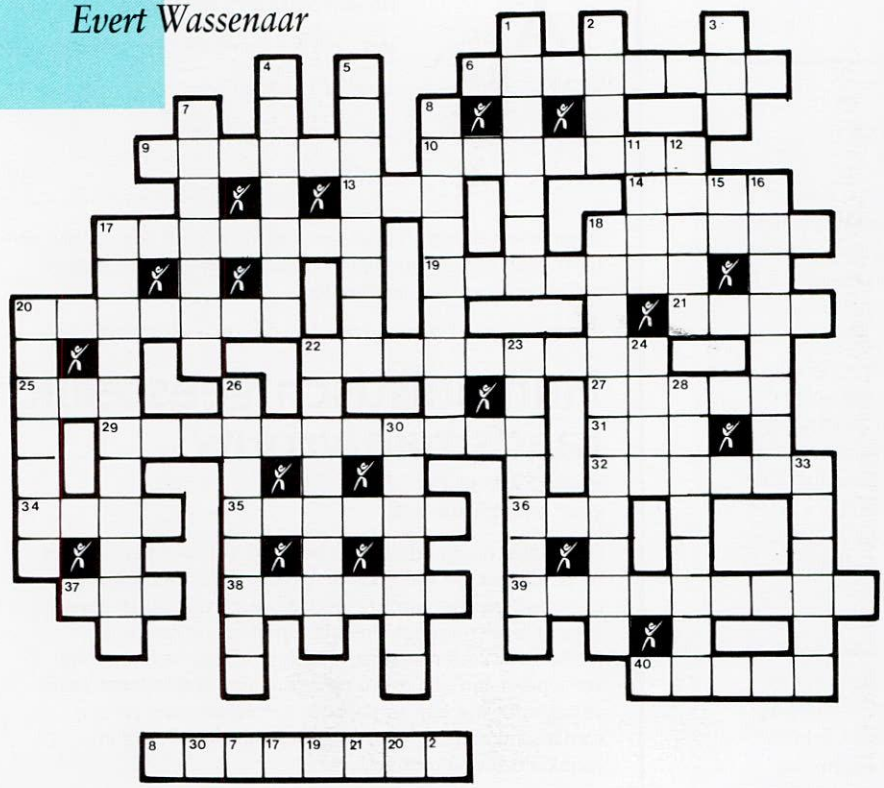

Horizontaal

6 Met die twee meisjes in uw auto komt u niet door de APK. (8)
9 Vurig hondje. (6)
10 Voertuig voor alle latinisten. (7)
13 Carnaval in een Spaanse rivier? (3)
14 Zit in Minotaurus. (4)
17 Is nu hoger. (7)
18 Die militair klinkt droevig. (6)
19 Is na behandeling nog beter. (7)
20 Sparringpartner bij judo? (7)
21 Met dit vuur mag gespeeld worden. (4)
22 Zo'n dak heeft onder vuur gelegen. (9)
25 Kever, die in Duitsland bejubeld wordt. (3)
27 Of loop jij in Utrecht? (5)
29 Zo'n jongen is gelanceerd. (11)
31 Vond een kraamvrouw vast niet flauw. (3)
32 Oppervlakkig. (6)
34 Hij is in Frankrijk. (3)
35 Slordige auditie in Pakistan. (6)
36 Ronde jongen. (3)
37 Muzikaal oud vrouwtje. (3)
38 Tot oordeel bevoegd persoon. (6)
39 Niet voor tweeërlei uitleg vatbaar. (9)
40 Nog niet best. (5)

Verticaal

1 Hondenneus. (7)
2 Dat dier is licht gewond. (4)
3 Voor u een vraag, voor mij een weet. (3)
4 't Was raar, dat schilderen. (7)
5 Te veel talent. (8)
8 Kwaad meisje. (9)
11 Vereniging van verenigingen. (4)
12 Het lijkt jammer, maar is wel te peilen. (5)
15 Overdreven. (2)
16 Het klinkt als een oud scheepje. (8)
17 Barbecue in het bos? (11)
18 Huis van een mannequin. (11)
20 Dat stokje is aan bederf onderhevig. (7)
22 'Wapen' van tennissers. (8)
23 Onthoofde religieuzen zijn niet keurig. (8)
24 Halverwege de dag. (4)
26 Die generatie is niet meer. (8)
28 Voetzoeker. (8)
30 Misnoegd kijkend insect. (7)
33 Geduldig materiaal. (6)

Win een boekenbon!

De redactie verloot een boekenbon onder de inzenders van het juiste, gezochte woord (onder het cryptogram). Stuur uw oplossing vóór 11 februari naar: Redactie Humanist, t.a.v. Saskia van Loenen, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. De winnaar krijgt bericht en wordt in de volgende Humanist vermeld.

Oplossing cryptogram winternummer

Horizontaal

2 Rijst, 4 vlaggen, 7 pannenbier, 10 evenaar, 11 even, 12 piek, 13 liever, 16 nader, 17 vergaan, 19 groen, 21 geraas, 23 aftellen, 24 echt, 26 zwembadpas, 27 drempel, 28 bed.

Verticaal

1 Heksen, 3 sinterklaas, 5 lui, 6 bevalling, 7 plezierjacht, 8 borrel, 9 eieren, 14 ra, 15 feest, 17 vieren, 18 yell, 20 rituelen, 22 vendel, 25 matje.

Het gezochte woord van de vorige maand was: DECEMBER.
Boekenbon gewonnen door: E.W. Hof-Boot uit Halfweg

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, 52-ste jaargang nr. 2, februari 1998.

Redactieadres:
Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219030.
e-mail: hv@euronet.nl

Kantooradres:
Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080
Algemene informatie:
Tel: 020 - 5219000

Redactie:
Marjan Slob (hfdred.)
Mirre Bots
Saskia van Loenen
(ook red.secretariaat)

Vormgeving:
Studio Brouwer

Medewerkers aan dit nummer:
Ingrid Baart, Margreet de Bruin, Tanny Dobbelaar, Gert van Dijk, Niels de Hoog, Peter van der Meer, Midas, Chris Pennarts, Anil Ramdas, Jolanda aan de Stegge, Evert Wassenaar

Foto omslag:
Chris Pennarts

Redactiecommissie:
Hans Martens
Peter van Agteren

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Utrecht B.V.

Internet:
De Humanist wordt op Internet aangekondigd op de HV-Homepage: http://www.omroep.nl/human/hv

Teletekst:
De Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist
De Humanist wordt ook ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost *f* 30,-. Aan te vragen bij:
Centrum voor gesproken lectuur,
Tel. 0486 - 486486

Advertenties:
Saskia van Loenen, Postbus 75490
1070 AL Amsterdam
Tel. 020 - 5219030
Fax 020 - 5219080.

Informatie over de tarieven op aanvraag verkrijgbaar

De Humanist wordt gedrukt op lichthouthoudend mc papier, chloorvrij.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

Vrijheid, rechtvaardigheid en respect voor menselijke waardigheid. Het Humanistisch Verbond draagt deze waarden uit door zich sterk te maken voor het recht op zelfbeschikking, voor gelijke behandeling, voor mensenrechten. Door het bevorderen van maatschappelijke discussies over medische ethiek, de vluchtelingenproblematiek en het consumptievraagstuk. Maar ook door bijvoorbeeld in ziekenhuizen en gevangenissen geestelijke verzorging te bieden.
Pasklare antwoorden heeft het Humanistisch Verbond niet, wel een inspirerende visie en kritische vragen. Hieronder drie mogelijkheden om kennis te maken met het Humanistisch Verbond.

Abonnee op de Humanist

Een jaarabonnement kost u slechts f 50,-. Hiervoor ontvangt u negen nummers per jaar, waaronder een dubbeldik themanummer (december/januari) en een speciaal vakantienummer in de zomer. Wilt u eerst kennismaken met de Humanist, dan is een proefabonnement ook mogelijk (3 nummers voor f 10,-). Voor een abonnement in het buitenland betaalt u f 77,50 per jaar.

Donateur van het Steunfonds Humanisme

Als donateur van het Steunfonds Humanisme steunt u financieel de activiteiten van het Humanistisch Verbond. Het Steunfonds is een werkstichting van het HV en heeft als doel het werven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u minimaal twee keer per jaar informatie over een project of activiteit van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven. Ook krijgt u informatie over de landelijke publieksactiviteiten.

Lid van het Humanistisch Verbond

Met ingang van 1 januari 1998 bedraagt de minimumcontributie f 100,-; een hogere bijdrage is natuurlijk welkom! Leden met een minimum-inkomen betalen f 55,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f 40,- per jaar. Bij het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond is de Humanist inbegrepen. Per lid kan één persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis medelidmaatschap (zonder Humanist). Als u eerst meer informatie wilt, kan dat natuurlijk ook.

Wij hopen u als abonnee, donateur of lid te mogen begroeten!

Verras iemand met een cadeau-abonnement op de Humanist!

Kent u iemand die de Humanist graag zou willen lezen? En wilt u hem of haar een jaarabonnement van f 50,- schenken? Vraag dan snel de kaart aan waarmee u familie, vriend(in), kennis of buur kunt opgeven. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Eén telefoontje naar het Humanistisch Verbond is genoeg: 020-5219030.

De Humanist: een blad dat prikkelt tot nadenken en inspireert tot keuzes

Als geïnteresseerd lezer kent u de belangrijke vraagstukken van Latijns-Amerikaanse landen. Zoals armoede en het ontbreken of moeizaam opbouwen van een democratische samenleving. Kunst en cultuur zijn het cement van belangrijke ontwikkelingsprocessen in elk land. Daarom steunt het Hivos Cultuur Fonds culturele initiatieven in bijvoorbeeld Honduras.

Om kunst te maken in Honduras moet je problemen op kunnen lossen. Om als vrouw in Honduras kunst te maken al helemaal. Regina Aguilar, beeldend kunstenares uit Honduras, is lid van het kunstenaarscollectief Mujeres en las Artes. Dit collectief voor en door vrouwen krijgt financiële steun van het Hivos Cultuur Fonds. Mujeres en las Artes geeft bekendheid aan kunst van vrouwen door tentoonstellingen en optredens te organiseren en publicaties uit te geven. Voor Regina Aguilar is de steun van Mujeres en las Artes noodzakelijk om als vrije beeldhouwster in Honduras te kunnen werken.

Het Hivos Cultuur Fonds maakt met behulp van giften van donateurs vele culturele initiatieven in Afrika, Azië en Latijns-Amerika mogelijk en helpt kunstenaars in hun eigen levensonderhoud te voorzien.

oog in oog met een andere cultuur

Steun het Hivos Cultuur Fonds, giro 1969 Den Haag, telefoon 070 - 3765500

Hivos *Mensen helpen mens te zijn*